

KOUVOLAN KAUPUNKI

RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN SELVITYS

Kymijoen rantaosayleiskaava, keskiosa

LUONNOS 8.6.2018

Kouvolan kaupunki
Tekniikka- ja ympäristötoimiala
Kaupunkisuunnittelu 8.6.2018

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	3
TYÖN TARKOITUS	3
Inventointimenetelmät	4
Kohteiden arvottamisen kriteerit	6
Kohteiden inventointi	7
Aiemmat inventoinnit	8
TUTKIMUSALUE.....	9
Alueen historiallinen kehitys	9
Maanomistusolosuhteet.....	9
Muinaisjäännökset.....	11
Kymijoki sotahistoriallisena näyttämönä	12
INVENTOIDUT ALUEET JA KOHTEET	15
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY	15
Maakunnallisesti arvokkaat kohteet	16
Paikallisesti arvokkaat kohteet	22
Patsaat, muistomerkit ja muut erilliskohteet	30
YHTEENVETO	32
Selvityksen tulokset.....	32
Selvityksen huomioiminen Kymijoen rantaosayleiskaavassa.....	32
LÄHTEET	34
LIITTEET	35

Kansikuva. Viistoilmakuva Mäkikouvolan eteläpuolelta pohjoiseen. Kuvan oikeassa laidassa näkyy Värälän kartanoalue ja sen päärakennus. Kuvan keskellä on Rantatien risteysalue ja Kouvolan kartanoalue. Kuvan yläosassa olevassa metsäsaarekkeessa sijaitsee Tolkkilan kartanoalue ja samalla kohtaa Kymijoen toisella puolella sijaitsee Mäkikouvolan kyläalue. Kuva Lentokuva Vallas Oy 1.8.2014.

JOHDANTO

Rakennettu kulttuuriympäristö muodostaa tärkeän osan yhdyskuntamme historiallisesta kehityksestä ja sen kaupunkikuvan ja kulttuurimaiseman muotoutumisesta. Rakennettu kulttuuriympäristö on osa sitä identiteettiä ja lähiympäristöä, jonka perusteella me arvioimme muiden alueiden arvoa ja jonka perusteella muut arvioivat meitä.

Rakennetun kulttuuriympäristön arvostus ja säilyneisyys riippuvat useasta tekijästä. Jokaisella sukupolvella on oma arvomaailmansa, johon perustuen teemme lähiympäristöömme muutoksia. Suurin meidän aikoihin säilynyt näkyvä vaikutus kouvolaisten kulttuuriympäristön muotoutumiseen on ollut alueen läpi kulkevalla Kymijoella sekä alueen liikenneväylien (tiet ja rautatiet) sekä kaupan ja tuotantolaitosten (mm. tehtaot, myllyt, jne.) rakentamisella.

Yhteiskunnan muuttuessa ja sen alueilla olevien toimintojen muuttaessa vanhat kulttuuriympäristöt, niillä olevat rakennukset sekä niiden ympärillä olevat rakenteet, viherympäristöt ja viljelykset ovat vähitellen jääneet vajaakäytölle ilman asianmukaista huoltoa ja käyttöä. Tällöin varsinkin rakennettujen kohteiden osalta pelkona on rapautumisen alkaminen. Vanhojen rakennusten ja varsinkin arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristökokonaisuuksien ylläpito vaatii oikeaa tahtotilaa sekä ennen kaikkea riittäviä taloudellisia resursseja sekä tieto-taitoa oikeiden ja oikea-aikaisten toimenpiteiden suorittamisesta. Rakennetun ympäristön rakennusten, niissä olevien yksityiskohtien sekä laajempien kulttuuriympäristökokonaisuuksien säilyttäminen on kulttuuriteko, jonka arvoa kansalaisten silmissä tulisi yhä nostaa.

TYÖN TARKOITUS

Tähän rakennetun kulttuuriympäristön tilaa kuvaavaan raporttiin on koottu aiemmin tehdyt selvitykset vireillä olevan Kouvolaan Kymijoen rantaosayleiskaavan alueelta välillä Korja-Myllykoski-Anjala. Työn aikana on tarkastettu alueelta jo aiemmin inventoituja rakennuskulttuurikohteita ja täydennetty niiden inventointitietoja. Inventointityössä ei ole käyty läpi alueella olevia muinaismuistokohteita eikä niiden tietoja ole sisällytetty raporttiin.

Inventoinnissa tarkastellaan suunnittelualueella sijaitsevien rakennusperintökohteiden ja muiden kulttuurihistoriallista arvoa sisältävien kohteiden merkittävyyttä kaupunkiseudullisesti. Inventoinnissa on pyritty selvittämään suunnittelualueella sijaitsevat mahdolliset uudet, lähinnä paikallisesti merkittävät rakennusperintökohteet. Niiden lisäksi esille on myös nostettu alueella tiedossa olevat historialliset tielinjaukset.

Tätä selvitystä käytetään perusselvityksenä Kymijoen rantaosayleiskaava, keskiosa rakennetun kulttuuriympäristön osalta.

Kuva 1. Näkymä Kouvolaan Mäkilän ja Kymijoen väliseltä peltoaukealta kohti etelää. Suurin osa rantaosayleiskaava-alueella sijaitsevista luetteloiduista muinaisjäännöksistä on sotahistoriallisia kohteita 1700-luvun loppupuolella käydyin Kustaa III sodan ajalta. Kohteet sijoittuvat Mäki- ja Alakylän sekä Korjaan Vilppulan ja Värälän alueille.

Inventointimenetelmät

Viistoilmakuva-aineistot

Kymijoen rantaosayleiskaavan suunnittelualueelta on olemassa ajantasaista viistoilmakuva-aineistoa. Kymijoen ranta-alueiden viistoilmakuvaus Korian ja Myllykosken välisellä alueella suoritettiin 1.8.2014 ja Myllykosken ja Marinkylän välisellä ranta-alueella 3.10.2016. Ranta-alueet on kuvannut Hannu Vallas Lentokuva Vallas Oy:stä. Viistoilmakuvien lisäksi käytössä on ollut kaupungin oma ortoilmakuva-aineisto vuosilta 2014 ja 2015. Kyseisten kuvien sekä Maanmittauslaitoksen ja kaupungin kartta- ja paikkatietoaineistojen perusteella on tehty alustava analyysi suunnittelualueen rakennetusta kulttuuriympäristöstä ja valittu tarkemmin maastokäyntejä vaativat kohteet.

Maastokäynnit

Vireillä olevan rantaosayleiskaavan rakennetun kulttuuriympäristön nykytilannetta on kartoitettu maastokäynneillä 4.5., 17.5., 18.5., 23.5.2017. Kouvolan Ala- ja Mäkikylän alueilta on käytössä Kouvolan kaupungin kaavoitus- ja rakennusperintö-inventoinnin aineisto, joka sisältää myös runsaasti kuva-aineistoa alueelta. Inventointityön teki arkkitehti Rurik Wasastjerna vuosina 2008-2012. Kouvolan inventointiin liittyen Alakylän alueen rakennukset on valokuvannut Rurik Wasastjerna ja Johannes Wiehn. Muiden kohteiden osalta selvitystä on tarkennettu lisäkuva-aineistolla. Maastoinventointia ja kohteiden kuvaamista on rajoittanut merkittävästi se, että suurin osa alueesta sijoittuu yksityisteiden varrelle kauas yleisistä teistä. Monessa kohteessa omistajat ovat suhtautuneet inventointiin torjuvasti eikä rakennusten tai pihapiirien kuvaamiseen tai ole annettu lupaa.

Kymenlaakson kartanot projektiaineisto

Kaava-alueella sijaitsevien kartanoalueiden (Anjala, Kouvolaankylä (Jukko), Värälä, Tolkki ja Rabbelung) osalta kohdekuvaus perustuvat pääosin Kymenlaakson maakuntamuseolla vuonna 2004 laadittuun Kymenlaakson kartanoalueiden rakennuskulttuuri-inventointiin. Kyseisessä inventoinnissa mukana olleiden kartanoalueiden rakennuskannalle tehtiin silmämääräinen kuntotarkastus ja rakennusten omistajien kanssa käytiin läpi tarvittavat muutokset ja korjaustyöt. Inventointityöhön liittyi myös kohteisiin liittyvien historiallisten tietojen, karttojen ja kuvien kerääminen sekä niiden siirtämien digitaaliseen muotoon. Kyseiseen inventointiin kuuluneiden Kymijoen rantaosayleiskaava alueella olevien kartanokohteiden tiedot on muunneltu muiden kohdetietojen kanssa yhtenevään ulkoasuun ja kohdekohtaisia tietoja on täydennetty siltä osin kuin muutokset ovat olleet tiedossa. Kartanokohteiden osalta ei tässä inventoinnissa ole tehty erillistä kohdekohtaista maastokäyntiä.

Kuva 2. Viistoilmakuva Ummeljoen Mikkolanniemen alueesta. Viistoilmakuvauksen suunnittelualueeseen kuuluvalla alueella on tehnyt Lentokuva Vallas Oy. Kuvaus on suoritettu kahdessa vaiheessa ja se antaa erinomaista tilannekuvan alueen toteutuneesta tilanteesta.

Rakennus- ja huoneistorekisteri RHR

Kaupungin alueella olevat luvanvaraiset rakennukset on merkitty valtakunnalliseen rakennus- ja huoneistorekisteriin (RHR). Paikkatietopohjainen rakennuksen rekisterimerkintä pitää sisällään rakennustunnuksen lisäksi tiedot kyseisestä rakennuksesta, sen käyttötarkoituksesta, varustetasosta, käyttötilanteesta, asukkaiden määrästä jne.. Rekisteri sisältää myös ns. luparakennuksia, eli rakennuksia, jotka ovat vielä rakenteilla tai joille on myönnetty lupa, mutta rakennustyö on vielä aloittamatta. Rakennus- ja huoneistorekisterin tiedot ilmoittaa rekisteriin kiinteistön omistaja rakennushankkeiden suunnittelun yhteydessä. Kiinteistön omistaja vastaa itse tietojen oikeellisuudesta ja ajanmukaisuudesta. Rakennus- ja huoneistorekisteriä ylläpitää kunnan rakennusvalvonta, joka myös korjaa puuttuvat tiedot rekisteriin. Muutosten jälkeen tiedot siirtyvät valtakunnalliseen rekisteriin.

Suunnittelualueen rakennetun ympäristön nykytilanteen selvittämiseksi alueen rakennus- ja huoneistorekisteritietoja verrattiin alueen viistoilmakuviin ja karttoihin. Tehdyn vertailun perusteella paljastui, että alueen rakennusten rakennus- ja huoneistorekisteritiedoissa huomattavan paljon epäkohtia. Rekisteristä puuttui suuri määrä rakennuksia, rekisterikohteiden joukossa on tuhoutuneita tai purettuja rakennuksia, osa rakennusten rekisteripisteistä on väärässä paikassa tai niiden sisältämät tiedot olivat puutteellisia. Puutteellinen ja osin virheellinen lähtöaineisto vaikuttaa väistämättä kaikkiin alueelta tehtäviin selvityksiin ja sen vuoksi rekisteritietojen ajantasaisuutta analysoitiin osana inventointia ja alueen rakennuskannan läpikäyntiä. Analysointityön tekin kaavoitusarkkitehti Hannu Purho Kouvolan kaupunkisuunnittelusta.

Inventointityön alkuvaiheessa vuonna 2016 käytössä olleen rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan Kymijoen rantaosayleiskaavan suunnittelualueella oli 630 rakennuspistettä. Selvityksen mukaan pisteistä 67 kpl sisälsi puutteellisia tietoja tai rakennuksen rekisteripiste on väärässä paikassa. Alueelta tehdyn viistoilmakuva- ja karttaverailun perusteella selvisi myös, että kyseiseltä suunnittelualueelta rakennus- ja huoneistorekisteristä puuttuu kaiken kaikkiaan noin puolet alueella olevista rakennuksista, eli 543 rakennusta. Puuttuvista rakennuksista on viistoilmakuvia ja kartta-aineistoja vertailevan tutkimuksen mukaan arvioitu olevan asuinrakennuksia 2 kpl, lomarakennuksia 7 kpl, tuotantorakennuksia 4 kpl ja talousrakennuksia 530 kpl.

Kymijoen rantaosayleiskaava, rakennus- ja huoneistorekisteri, RHR (tilanne 13.10.2016)

	RHR piste ok	RHRpiste puuttuu	RHR tiedoissa tarkennettavaa	yhteensä
Asuinrakennus	136	2	5	279
Lomarakennus	69	7	3	79
Talousrakennus	198	530	59	787
Tuotantorakennukset	24	4	0	28
yhteensä	563	543	67	1173

Väärät tiedot rakennus- ja huoneistorekisterissä vaikuttavat kunnan ja valtion viranomaisten toimintaan. Kouvolan kaupungin maaomaisuuden hallinta on lähettänyt osalle alueen kiinteistöjen omistajista tarkistuslomakkeen rakennusten rakennus- ja huoneistorekisteritietojen täydentämiseksi keväällä 2017. Saatujen tietojen perusteella rakennus- ja huoneistorekisterin tietoja on täydennetty. Osayleiskaavan suunnittelutyön kuluessa syksyllä 2017 lähetettiin tarkistuspyyntö niiden kiinteistöjen omistajille, joiden alueelle on kaavassa tapahtumassa muutoksia. Saatuja tarkennettuja tietoja on käytetty alueen kaavaratkaisun valmistelussa.

Rakennus- ja huoneistorekisteritietojen täydentäminen jatkuu tulevaisuudessa Kymijoen rantaosayleiskaava-alueella siten, että joka kerta kiinteistöjen lupahankkeiden käsittelyn yhteydessä rakennusvalvontaviranomainen vaatii kiinteistön omistajalta erillisen täydennys selvityksen kiinteistön alueella olevista rakennuksista. Selvityksen perusteella lupaviranomainen arvioi rakennusluvan myöntämisen edellytykset.

Kohteiden arvottamisen kriteerit

Aluekokonaisuuksien tai kohteiden arvottamisessa on kiinnitetty huomiota aluekohteen tai yksittäisen rakennuksen arkkitehtonisiin, historiallisiin ja ympäristöllisiin arvoihin. Perusteluissa on keskitytty kaupunkikuvalliseen tai maisemalliseen tarkasteluun, koska tämä inventointi liittyy yleiskaavoitustyöhön. Arvottamisessa kokonaisuus ja sen suhde sitä ympäröivään maankäyttöön on ollut yksityiskohtaisia ominaisuuksia tärkeämpää.

Selvityksen liitteeksi on lisätty erilliset alueinventointikortit mahdollisesti maakunnallisesti arvokkaiksi arvioitujen kohteiden osalta. Inventointikortit sisältävät suppean sanallisen kuvauksen kohteen rakennuksista tai niiden muodostaman lähiympäristön kohteista. Kuvaus sisältää alueella olevien rakennusten kuvauksen, niiden arvioidut valmistumisvuodet, suunnittelijat ja kuvaillaan niiden lähiympäristöä sen erityispiirteitä. Kohteisiin liittyy paikkatietoaineisto, joka koostuu aluekohteista.

Kymijoen rantaosayleiskaava-alueen rakennusperintökohteet on jaettu kolmeen luokkaan valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti merkittäviin kohteisiin.

Valtakunnallisesti merkittävät kohteet

Osa alueella olevista kohteista on arvioitu valtakunnallisesti merkittäviksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi (RKY). RKY on Museoviraston laatima inventointi, joka on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen. Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva valtioneuvoston päätös on tullut voimaan 30.11.2000 ja sen tarkistus 1.3.2009. Maakunnallisesti merkittävät ympäristöt on kuvattu ympäristöministeriön 28.5.2008 ja 18.1.2010 vahvistamassa Kymenlaakson maakuntakaavassa Taajamat ja niiden ympäristöt sekä Maaseutu ja luonto (vahvistettu 14.12.2010). Vireillä olevaa Kymenlaakson maakuntakaavaa 2040 varten maakunnallisesti merkittävät ympäristöt on tarkoitus inventoida uudelleen.

Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet Kymenlaaksossa on viimeksi inventoitu vuosina 2014-2016 (*Kymenlaakson valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisemadun maisema-alueiden päivitysinventointi 2013-2014, Sweco*). Nämä selvitykset on huomioitu tässä selvityksessä vaikka muuttuneita alueita ei ole vielä hyväksytty (tilanne heinäkuu 2017).

Kymenlaakson maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden listaus perustuu Kymenlaakson seutukaavaliiton vuonna 1992 julkaisemassa *Kymenlaakson rakennuskulttuuri* –kirjassa esille nostettuihin kohteisiin. Niiden ja inventointityön aikana esille tulleiden uusien maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden arvottaminen on tehty yhteistyössä Kymenlaakson museon kanssa syksyllä 2017.

Maakunnallisesti merkittävät kohteet

Maakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen rajaukset perustuvat aiempien selvitysten ohella tämän tutkimuksen kartta- ja maastotyöskentelyyn sekä työn yhteydessä tehtyyn arvottamiseen. Varsinaisen arvotuksen tekee Kymenlaakson Museo.

Paikallisesti merkittävät kohteet

Paikallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen rajaukset perustuvat aiempien selvitysten ohella tämän tutkimuksen kartta- ja maastotyöskentelyyn sekä työn yhteydessä tehtyyn arvottamiseen. Inventointiaineistoon ei ole merkitty yksittäiskohteita.

Kohteiden inventointi

Rakennusperintö on laaja kokonaisuus, joka sisältää kaikki ihmisten tekemät rakennukset, rakennetut alueet ja niillä olevat rakenteet. Rakennusperintöä ovat siis kaikki rakennetussa kulttuuriympäristössämme olevat kerrokset, joiden säilymisen edellytyksenä on rakennusperinnön arvojen ymmärtäminen, arvokkaiden kohteiden käytössä pysyminen ja niiden jatkuva hoito.

Aiemmissa Kouvolan alueella tehdyissä rakennuskulttuuri-inventoinneissa on kohteiden merkittävyyttä arvioitu aina kyseessä olleen kunnan rakennuskulttuuriin verrattuna (esim. Elimäki, Jaala, Valkela, jne.). Alueen rakennuskulttuurikohteiden inventointitiedot perustuvat pääosin vuonna 1984 julkaistuu inventointiraporttiin *Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet*. Julkaisun on koonnut Kymenlaakson maakuntaliiton, Kymenlaakson maakuntamuseon ja Kymenlaakson seutukaavaliiton ohjauksessa Marja Terttu Knapas. Inventointia on täydennetty vuonna 1992 valmistuneessa Kymenlaakson seutukaavaliiton julkaisemassa *Kymenlaakson rakennuskulttuuri*-kirjassa. Viimeisin laajempi, koko Kymenlaakson maakunnan rakennuskulttuurin inventointityö on vuonna 2008 valmistunut Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksen laatima *Kymenlaakson kulttuuriympäristökartoitus*. Kyseisessä selvityksessä esille tuotujen rakennuskulttuurikohteiden arvotus perustui kirjallisiin lähteisiin sekä museoviraston rekisteriin, mutta varsinaista laajempaa maakunnan rakennus- ja kulttuurihistoriaan liittyntä kohdekohtaista arvotusta tai uusien kohteiden kartoitusta ei tehty.

Kouvolan keskeisen kaupunkialueen osayleiskaavan tehty rakennuskulttuuri-inventointi (2014) sisälsi kaksi nyt vireillä olevan rantaosayleiskaavan alueella olevaa rakennuskulttuurikohdetta Alakylän koulu ja Kouvolankylän kartano (Jukko). Kyseisessä inventoinnissa keskityttiin kaava-alueeseen kuuluneiden, mutta oikeusvaikutteisten yleiskaavojen ja asemakaava-alueiden ulkopuoleisiin kohteisiin ja inventointityön teki kaavoitusarkkitehti Hannu Purho Kouvolan kaupungin maankäytön suunnittelusta. Inventoinnissa esille tuotujen kohteiden arvotus laadittiin tuolloin yhteistyössä Kymenlaakson museon rakennustutkija Timo Lievosen kanssa.

Nyt vireillä olevassa Kouvolan Kymijoen rantaosayleiskaavan keskiosan rakennetun kulttuuriympäristön kohteiden inventoinnissa merkittävyyden arvioinnissa on huomioitu mm. seuraavia arvotekijöitä.

Arkkitehtoniset arvot

Arkkitehtoniset ja rakennushistorialliset arvot kuvaavat kohteen alkuperäisyyttä tai sen historiallisesti monipuolista kerroksellisuutta. Arkkitehtonisia arvoja voivat sisältää esimerkiksi mahdollisesti kansallisesti merkittävien suunnittelijoiden kohteet tai joillain tapaa erityiset rakennustyytit. Kohteen rakennustaiteellinen puoli liittyy sen esteettisiin ominaisuuksiin ja rakennuksen toiminnalliseen laatuun. Rakennus voi edustaa jotain tiettyä tyyliä, tai olla suunnitteluratkaisultaan erityisen hyvin aikakauden asumaan säilynyt. Myös useamman rakennuksen muodostamilla kokonaisuuksilla voi olla arkkitehtonista tai rakennustaiteellista arvoa vaikka sen yksittäisillä rakennuksilla ei ehkä sitä olisikaan.

Maisemalliset tai ympäristölliset arvot

Maisemallisia tai ympäristöllisiä arvoja sisältävät ne ympäristöt, jotka antavat edustavan kuvan jostain historiallisesta vaiheesta, suunnittelu- tai rakentamisideologiasta tai alueiden rakentamiseen liittyvistä yhteiskunnallisista muutoksista. Yksittäisten kohteiden arvo onkin usein määritettävissä vain osana laajempaa maisemallista kokonaisuutta (esim. tilakeskukset osana niitä ympäröivää maatalousmaisemaa).

Historialliset arvot

Historialliset arvot eivät suoranaisesti näy maisemassa tai rakennuksissa, vaan niiden tunnistaminen edellyttää kohteen sijoittamista laajempaan kulttuurilliseen yhteyteen. Yleisimmin esille tulevat rakennukseen tai kohteeseen liittyvät henkilö-, sivistys- tai sosiaalishistoriaan liittyvät arvot. Kohteiden historialliset arvot voivat olla peräisin myös

niiden käyttötarkoituksesta (teollisuudesta, liikenteellisestä sijainnista tai siihen liittyvistä rakenteista) tai niiden yhteiskunnalliseen toimintaan liittyneistä arvoista.

Kohteiden merkittävyys on jaoteltu kolmiportaisesti paikallisesti, maakunnallisesti tai valtakunnallisesti merkittäviksi kohteiksi. Arvotukseen on myös vaikuttanut kohteen nykytila. Paikallisen ja maakunnallisen arvioinnin on tehnyt Kouvolan kaupungin kaavoitusarkkitehti Hannu Purho ja Kymenlaakson maakunnan kannalta merkittäviksi arvioitujen kohteiden, arvotuksen tarkistaa selvityksen valmistuttua rakennustutkija Kirsi Toivonen Kymenlaakson museolta. Alueella on myös sellaisia kohteita, jotka ovat kokonaisuudessaan tuhoutuneet alueen maankäytön muuttuessa. Kyseisten kohteiden osalta on sijaitieto merkitty paikkatietoaineistoon. Jo tuhoutuneiden kohteiden lähiympäristössä voi olla sellaisia jäänteitä, rakenteita tai esimerkiksi istutettuja alueen osia, jotka antavat viitteen alueen aiemmasta toiminnasta. Tässä inventoinnissa mainitut valtakunnallisesti arvokkaat kohteet perustuvat aiempiin inventointeihin.

Aiemmat inventoinnit

Inventoinnissa mukana olevien aluekohteiden inventointilomakkeisiin on merkitty ne viimeisimmät rakennuskulttuuri-inventoinnit, joissa kyseinen kohde on mukana. Selvitysalueella voi myös yhä olla muitakin sellaisia yksittäiskohteita, joita ei ole erikseen mainittu arvokkaiksi tässä inventoinnissa.

Aluekohteet on numeroitu juoksevilla numeroinnilla, joka noudattaa selvitykseen liittyvässä liitekartassa olevaa numerointia. Kohdekuvauksen lopussa on luettelo alueelta tehdyistä viimeisimmistä inventoinneista. Aiemmissa inventoinneissa olleita kohdetietoja on täydennetty eri lähteistä yhdistetyillä tiedoilla. Rantaosayleiskaava-alueen rakennetun kulttuuriympäristön nykytilan arviointia on tarkennettu maastokäynneillä 4.5.2017, 17.–18.5.2017 ja 23.5.2017. Osa kohdekuvauksista on peräisin Kouvolan kaupungin maankäytön suunnittelun laatiman vanhan Kouvolan kaupungin alueen kaavoitus- ja rakennusperinnön inventointityön kohdeaineistoista, osa perustuu kokonaisuudessaan aiempiin inventointeihin ja osa on kopioitu kohteita käsittelevästä kirjallisuudesta.

Inventointiin liittyvä aineisto on siirretty aluevarauksina paikkatietoaineistoon. Merkintätapana on siis käytetty ainoastaan aluekohteita. Jos kohteen yhteydessä on esitetty pistemäisiä koordinaatti- ja korkeusasematietoja ovat ne joko päärakennuksen tai alueen keskellä olevan pisteen tiedot. Inventointilomakkeessa olevat kohdekohtaiset omistaja- ja kiinteistötiedot perustuvat vuoden 2018 rekisteritietoihin.

Kuva 3. Viistoilmakuva Kouvolan Alakylän alueelta. Kymijoen länsipuolella sijaitsevat Tuomelan, Rantapirtin ja Ranta-Tolkkilan talouskeskukset näkyvät kuvassa alareunassa. Kuva Lentokuva Vallas Oy 1.8.2014.

TUTKIMUSALUE

Alueen historiallinen kehitys

Kymijoella on ollut hyvin suuri merkitys koko Kymenlaakson maakunnan historialliselle kehitykselle. Jäätikön vetäydyttyä Suomen alueelta maaperän kaltevuussuunta muuttui ja aiemmin Pohjanlahteen laskeneet sisävedet puhkaisivat uusia uomia etelään. Arviolta noin 7000 vuotta sitten syntyi Kymenlaakson läpi virtaava Kymijoki, joka aluksi hakeutui nykyistä leveämpään ja korkeammalla sijainneeseen uomaan. Muinainen Kymijoki oli nykyiseen jokeen verrattuna mahtava virta ja sen virtaama olikin tuolloin moninkertainen nykyiseen verrattuna. Joki muokkasi alavaan maahan leveän kulku-uran, joka on yhä tänäkin päivänä selvästi näkyvillä jokea ympäröivässä maisemassa.

Arkeologi Timo Miettinen esittää kirjassaan *Kymenlaakson juuret - asutuksen ja kulttuurin esihistoria*, että maankohoamiseen perustuvan rannansiirtymiskronologian mukaan Kymenlaakson vanhin tähän mennessä tunnettu asuinpaikka olisi vireillä olevan rantaosayleiskaava-alueen eteläosassa sijaitsevan Anjalan kartanon pohjoispuolella oleva Tillolankallio, joka on ilmeisesti ollut muinaisten hylkeenpyytäjien leiripaikka. Alueelta on löydetty mm. kaksi liuskekärkeä. Asuinpaikka on sijainnut muinaisessa *Ancylusjärven* saarella, kun merenpinta oli 55 m nykyistä korkeammalla. Pysyvien asuinpaikkojen lisäksi nykyisen Kymijoen lähialueella on varmasti asustellut väliaikaisesti muualta tulleita metsästäjä-keräilijöitä, joista kertovat esimerkiksi Kouvolan Jaalan Huhdasjärvellä tehtyt esinelöydöt.

Historiallisen ajan alussa hämäläiset tekivät erämatkoja keskisen Kymijoen tienoilta. Birger-Jarlin 1200-luvun puolella välissä tekemän ristiretken jälkeen lienevät Pyhtään, Kyminlinnan ja Langinkosken seudut saaneet ensimmäiset vakituiset kyliin asettuneet asukkaansa Savon suunnalta ja lännestä. 1200-luvun lopulla hämäläiset ylittivät Kymijoen ja asettuivat viljelemään keskeisen Kymenlaakson hedelmällisiä savimaita. Hämäläiset tunkeutuivat myös Kymijoen läntisten laskuhaarojen kala-apajille ja sopiville satama-alueille. Vuonna 1293 Torgils Knuutinpoika valloitti Karjalan ja perusti Viipurin linnan. Ruotsin ja Novgorodin välinen raja muuttui tällöin Kymijoesta itään, mutta joen itäpuoleiset rannat vetivät silti edelleen puoleensa savolaisia erämiehiä ja Karjalan Novgorodista saapuvia kalastajia. Yhteiset intressit aiheuttivat väistämättä riitoja ja yhteenottoja. Myöhemmin myös Hämeen- ja Viipurin-linnojenkin edut törmäsivät vastakkain Kymijoella. Jatkuvien riitojen vuoksi alueelle lähetettiin viranomaisten taholta erityinen synnilautakunta suorittamaan maastotiedustelua ja sen pohjalta Turun maaoikeus määritteli vuonna 1415 Hämeen ja Savon asuma-alueiden rajaksi Kymijoen.

Arvioiden mukaan Kymijoen ranta-alueet saivat vakituisen asutuksen vasta 1400-luvun puolella. Alueen läpi johdettiin silloin ns. Ylinen Viipurintie, joka yhdisti Hämeen ja Viipurin linnat. Tieyhteys ja siihen liittynyt Ruotsulan lauttapaikka toivat alueelle lisää väestöä. Yleisten teiden huolto oli keskiajalta 1900-luvun alkuun asti maata omistaneen väestön velvollisuus. Alueen lupaavan taloudellisen kehityksen katkaisi Hattujen sota (1741-43), jonka jälkeen laaditussa Turun rauhassa vuonna 1743 valtakuntien välinen raja siirtyi Kymijokeen. Kymijoen länsipuolella sijaitsi ruotsalainen Kymenkartanon lääni ja itäpuolella venäläinen Kymenkartanon provinssi. Pääosa kummankin alueen ihmisistä oli suomenkielisiä. Vuonna 1809 Suomi liitettiin kokonaisuudessaan Venäjään ja kolme vuotta myöhemmin Venäjä palautti Kymijoen itäpuoliset alueet, ns. vanhan Suomen autonomisen Suomen suurruhtinaskunnan yhteyteen, mutta Kymijoki säilyi lääninrajana.

Maanomistusolosuhteet

Vireillä olevalla rantaosayleiskaava-alueella asutus oli aiemmin keskittynyt Kymijoen itäpuolella sijaitsevaan Kouvolan kylään, joka oli jakautunut Mäki-, Saari- ja Ala-Kouvolaan. Kylän strateginen sijainti korostui, kun Kymijoen lauttapaikka siirrettiin Ruotsulasta Vilppulaan. Lauttarannan läheisyyteen rakennettiin kievari sekä hirsisiä kasarmeja ja makasiineja venäläisille sotajoukoille. Alueelle sijoitetun varuskunnan toimesta Alakylään rakennettiin Kymijoen ylittävä uiva silta. Veikko Talvi kirjoittaa Kouvolan historian 1. osassa, että kylän laajentuminen kiihtyi 1800-luvun alussa ja vuoden 1818 henkikirjan mukaan Kouvolan kylässä oli jo 44 taloa ja niissä 415 asukasta. 1850-luvun puoleen väliin mennessä kylän talojen lukumäärä oli kasvanut jo 56 ja asukkaita kylässä oli 530, joten

Kouvola oli jo talo- ja asukaslukujen puolesta Valkealan suurin kylä. Kouvola oli maanomistuksellisesti talonpoikaiskylä, sillä palkollisia oli ainoastaan rovasti Hornborgin omistamassa Jukon talossa (Jukonhovi). Veikko Talvi kirjoittaa: *”Jukkoa hoidettiin samaan tapaan kuin lähikartanoita Värälää sekä Tolkkilaa Kymijoen länsirannalla. Kyläläiset sanoivatkin Jukkoa hoviksi ja kun Stenijän perheen muutettua Jukkoon siitä tuli säätyläistila, alettiin sitä nimittää Kouvolan kartanoksi. Nimenvaihdokseen vaikutti varmaan sekin, että Jukon myöhemmän isännän metsänhoitaja N. H. Hornborgin puoliso oli Värälän ja Tolkkilan kartanoiden omistajan vapaaherra Otto Albert Wreden tytär. Vanhan Suomen perua Valkealassa oli totuttu nimittämään kartanoita hoveiksi, kun sen sijaan Kymijoen länsipuolella ne olivat kartanoita.”* Segercrantzien kertoman mukaan Nikolai Hornborg otti vasta 1900-luvun vaihteen tienoilla käyttöön Kouvolan kartano -nimen.

Veikko Talvi mainitsee Kouvolan historia 1 kirjassa, että Kouvolan alkuperäinen kantatila oli jakautunut kymmeneen osaan. Osa kylän asutuksesta oli jo sijoittunut varsinaisen kyläalueen ulkopuolelle teiden varsille sekä kauempana oleville maastokumpareille. Kylän alkuperäinen taloryhmitys, sarkajako ja varsinkin pelto-, kaski-, ja niitymaiden sekä metsien sijainti vaikuttivat isojakoon, joka suoritettiin vasta vuonna 1832. Isojaossa jokaisen kantatilan tuli saada saman verran Kymijoen rannalta tai ainakin sen läheisyydessä sijaitsevaa savikkopeltoa, takamaiden niittyjä, metsää ja kasvikimaata. Isojaossa Kouvolan kylän maat jaettiin kapeiksi ja pitkeiksi suikaleiksi, joista suurin osa ulottui Kymijoen rannalta aina kylän pohjoisrajaan saakka. Tämä sirpaloitunut maanomistuksellinen tilanne on sen jälkeen vaikuttanut alueen rakentumiseen ja uusien rakennusten sijoittumiseen aivan nykypäiviin asti siten, että Kouvolan vanhoille kyläalueille ei juurikaan ole rakentunut merkittävää uudis- tai täydennysrakentamista.

Kymijoen länsipuoleisella alueella suurimman osan maa-alueista omistivat alueella olevat kartanot ja muut suurtilalliset. Kuningas Kaarle IX lahjoitti vuonna 1608 ratsumestari Henrik Wreden perillisille Elimäen neljänneskunta. Elimäen lahjoitettuja tiloja ei muiden lahjoitusmaiden tapaan palautettu kruunulle reduktioissa, joten alueen talonpojat joutuivat tekemään päivätyötä (taksvärkkiä) kartanoille yli 200 vuotta. Suuri muutos maanomistus olosuhteisiin koettiin vasta Torpparilain (15.10.1918) myötä, jolloin jokainen yksityisellä maalla asuva lampuoti (=vuokraviljelijä), torppari tai vähintään viisi vuotta asuntoaan hallinnut mäkitupalainen sai lunastaa tilansa omakseen, myös vastoin maanomistajan tahtoa. Torpparilakia täydensi vuonna 1922 säädetty Lex Kallio, joka velvoitti asutusviranomaiset etsimään maata tilattomille joko vapaaehtoisin kaupun tai pakkolunastuksen keinoin. Maanhankintaa tarkennettiin vielä seuraavana hyväksytyssä asutuslaissa, Lex Pulkkisessa, joka astui voimaan vuoden 1938 alusta. Ennen toista maailmansotaa laadittujen maanhankintalakien seurauksena Kymijoen rantaosayleiskaavan suunnittelualueen maanomistusolosuhteissa oli tapahtunut suuria muutoksia.

Suomelle tappiollisen jatkosodan jälkeen Karjalan luovutettujen alueiden väestö sijoitettiin Suomen alueelle. Siirtoväen lopullinen asuttaminen toteutettiin eduskunnassa 5.5.1945 hyväksytyn maanhankintalain perusteella. Lain toimeenpanosta annettiin asetus ja sen toimeenpano annettiin Maatalousministeriön asutusasianosastolle (ASO). Maanhankintalain täydennykseksi annettiin useita erillislakeja. Asutukseen tarvittavan maan hankkimista varten perustettiin 193 maanlunastuslautakuntaa. Poikkeuksena talvisodan aikana laadittuun pika-asutuslakiin, nyt muodostettiin myös asutontontteja ja muodostettavaa tilajakoa muutettiin siten, että sekamuotoistilat jäivät pois ja niiden tilalle muodostettiin asuntoviljelystilaa, sekä uutena kalastustila.

Maata asutukseen joutuivat luovuttamaan ensisijaisena valtio, seurakunnat, kunnat ja yhteisöt. Näiden jälkeen tulivat yhtiöt ja yksityiset maanomistajat. Hankinta tapahtui samaan tapaan kuin aiemmin sekä vapaaehtoisin kaupun että pakkolunastuksella. Uusien tilojen muodostamisesta saivat maanluovuttajat valittaa asianomaisen läänin tarkastusoikeuteen, jonka tekemä päätös oli sitova. Siirtoväen sijoitussuunnitelman vuodelta 1945 mukaan Kymenlaakson alueelle sijoitettiin asukkaita Säkijärven, Koiviston, Jääskén ja Ilmalahden alueilta. Siirtoväkeä entisen Elimäen alueelle tuli kaikkiaan noin 3000 henkilöä, joka tuolloin lähes kaksinkertaisti kunnan väestömäärän.

Maanhankintalain seurauksena pääosa Kymijoen rantaosayleiskaava-alueella sijainneista kartoista ja suurtiloista pirstottiin lähes kokonaan. Värälän kartano pilkottiin kokonaisuudessaan siirtolaisten asuttamiseksi. Tolkkilan kartanon ostanut Elimäen seurakunta luovutti kartanon alueet varsinaisen päärakennuksen lähiympäristöä lukuun ottamatta asutustarkoituksiin. Myös Anjalassa sijainneista Rabbelugnin kartanosta erotettiin useita asuintiloja.

Entisen Elimäen kunnan alueelle perustettiin kaikkiaan 332 uutta viljelystilaa ja samalla kokonaisia kyliä käsittäneet suurtilat kutistuivat murto-osaan entisestään. Henkikirjaväkilukujen mukaan esimerkiksi Vilppulassa (Koriolla) asukasluku kasvoi uusien tilojen perustamisen vuoksi seuraavasti: vuonna 1919 alueella asui 836 henkilöä, vuonna 1950 jo 2000 henkilöä ja vuonna 1980 2727 henkilöä. Muuttunut kiinteistöjaotus vaikutti merkittävästi alueen kulttuuriympäristöön ja maisemaan.

Muinaisjäännökset

Museoviraston ylläpitämän muinaisjäännösrekisterin mukaan rantaosayleiskaavan suunnittelualueella on 18 muinaisjäännöskohdetta (tilanne vuonna 2017). Suurin osa Kymijoen rantaosayleiskaava-alueella olevista muinaisjäännöksistä on sotahistoriallisia kohteita. Vanhimmat säilyneet sotilaslinnoitteet ovat peräisin ns. Kustaa III sodan ajalta (vuosilta 1788-90) ja ne on merkitty muinaisjäännösrekisteriin. Alueella on myös sotilastoimintaan liittyviä leiripaikkoja ja muita rakenteita.

Suunnittelualueella sijaitsee myös ensimmäisen maailman sodan aikaisia linnoitteita, joista osa on inventoitu vuonna 2008. Kyseisen inventointityön on tehnyt John Lagerstedt Museovirastosta (*Pohjois-Kymenlaakso. Sotahistoriallisten muinaisjäännösten inventointi. John Lagerstedt, Museovirasto, 2008.*) Inventoidut kohteet on merkitty muinaisjäännösrekisteriin. Tässä inventoinnissa ei käyty läpi alueella olevia muinaisjäännöksiä.

Kymijoen rantaosayleiskaava-alueella sijaitsee myös toisen maailmansodan aikaisen Kymijoki-linjan linnoittelaitteita, korsuja ja muita rakenteita, joita ei vielä ole inventoitu.

Kuva 4. Viistoilmakuva Myllykosken eteläpuolella sijaitsevalta Keräniemen alueelta, jossa rakentaminen keskittyy pääosin tilakohtaisiin pihapiireihin alueen läpi kulkevien tielinjojen ja Sorsajoen yhteyteen. Kuva Lentokuva Vallas Oy 3.10.2016.

Kymijoki sotahistoriallisena näyttämönä

Kymenlaakson alue oli maantieteellisen sijaintinsa takia useaan kertaan idän ja lännen välisten konfliktien sekä sotien tapahtumapaikkana 1300–1900-lukujen aikana. Sotatoimet ovat aina pääosin tuhonneet alueella sijainneet rakennukset. 1800-luvulta tai sitä vanhempaa rakennuskantaa on alueella säilynyt hyvin vähän ja säilyneet rakennukset ovat pääsääntöisesti harvinaisia yksittäistapauksia, lähinnä varastoja, aittoja, muualta siirrettyjä rakennuksia tai rakennusten osia. Varsinaisia yli sata vuotta vanhoja pihapiirejäkään alueelta ei ole löytynyt.

Suuren pohjan sodan aikana Viipurin kaupungin puolustus murtui neljän vuoden piirityksen jälkeen vuonna 1710. Kaupungin kukistumisen jälkeen venäläiset joukot pääsivät hyökkäämään lähes esteettä nykyisen Kymenlaakson alueelle. Ruotsin Suomen alueelle sijoittamat joukot vetäytyivät ylivoimaisen vihollisen edessä ja asettuivat puolustusasemiin Kymijoen länsirannalle, jolloin Kelttiin, Vilppulaan, Ummeljoelle ja Anjalaan rakennettiin kiinteitä puolustusasemia. Koko Suomen tynkärmeija oli sijoitettu Kymenlaaksoon vuonna 1711, jolloin armeijan ylipäällikkö piti päämajanaan Perheniemen kartanoa Iitissä. Vihollinen saapui Kymijoen kesällä 1712. Lyhyiden taisteluiden jälkeen joukot kääntyivät takaisin itään. Venäläiset joukot nousivat seuraavana kesänä maihin poltetun Helsingin alueelle ja alkoivat edetä sisämaahan. Kymijoen linnoittautuneet joukot joutuivat vähitellen vetäytymään pohjoiseen ja jättivät eteläisen Suomen venäläisten armoille. Suomessa alkoi venäläisten miehitysaika, isoviha (1713-21), joka päättyi vuonna 1721 Uudessakaupungissa solmittuun rauhaan. Rauhassa Ruotsi joutui luopumaan kaikista Suomenlahden eteläpuoleisista alueistaan sekä Kaakkois-Suomesta, jossa valtakuntien raja määrättiin kulkemaan Virolahdelta Porajärvelle. Siellä uusi rajalinja yhtyi Stolbovan rauhan rajaan.

Hattujen sota, eli ns. pikkuviha (1741-43) alkoi, kun venäläiset hyökkäsivät elokuussa 1741 Lappeenrantaan. Ruotsin päävoimat eivät tällöin ehtineet järjestyä ajoissa, jolloin Lappeenrannan puolustus murrettiin ja kaupunki ryöstettiin. Ruotsin asevoimat ryhtyivät vastahyökkäykseen vasta Lappeenrannan kukistumisen jälkeen. Venäläiset aloittivat laajamittaisen rintamahyökkäyksen Kaakkois-Suomen alueella kesäkuussa 1742, jolloin ruotsalaisten armeija perääntyi Kymenlaakson läpi aina Helsinkiin asti. Kaikki Kaakkois-Suomen strategiset asemat ja linnoitukset luovutettiin lähes taisteluitta vihollisen haltuun. Peräytyvät ruotsalaisjoukot polttivat myös vasta valmistuneen Haminan linnoituksen, Kyminkartanon sahoineen ja kaikki Kymijoen sillat. Perääntymisen aikana kohdistui runsaasti tuhoa alueella oleviin rakennuksiin ja omaisuuteen. Rauhansopimus allekirjoitettiin Turussa 7.8.1743 (ns. Turun rauha). Rauhassa valtakunnan raja siirtyi Kymijokeen, jonka länsiranta jäi Ruotsin puolelle. Kymijoen ylityspaikkojen puolustusta ryhdyttiin suunnittelemaan ja Anjalan kartanon eteläpuolella vanha, itään Kymijoen yli johtavan maantien varrelle rakennettiin suojavarustuksia. Kymijokea seurailevan, Anjalan kirkonkylältä pohjoiseen Ummeljoen ja Värälän kylien kautta kulkevan maantien (nykyinen Anjalantie) suojaksi rakennettiin 1780-luvulla varustuksia ja erillinen sotatie.

Turkki julisti sodan Venäjälle vuonna 1787. Ruotsin kuninkaan Kustaa III:n käskystä Suomen alueella liikekannallepano käynnistettiin keväällä 1788 ja joukkojen keskitykset aloitettiin itärajan tuntumaan. Kuninkaalla ei kuitenkaan ollut laillista oikeutta aloittaa sotatoimia. Puumalassa tapahtuneesta venäläisen tiedustelupartion rajanylityksestä kuningas sai mielestään riittävän syyn vihollisuuksien aloittamiselle ja ns. Kustaa III sota alkoi (1788-90). Savon prikaati hyökkäsi Savonlinnaan ja merellä sotatoimet alkoivat heinäkuussa Suursaaren meritaistelulla. Ruotsin maavoimien pääjoukot lähtivät etenemään Anjalan kautta kohti Haminaa. Kaupungin valtausyritystä edeltäneet toimet eivät sujuneet toivotulla tavalla eikä kaupungin haltuunotto onnistunut. Kesällä 1789 venäläiset joukot aloittivat sotatoimet etenemällä kohti Mikkeliä. Ruotsalaisten hyökkäys Haminaan ei taaskaan onnistunut, kun sivustatukea antaneet merivoimat kärsivät tappion Kotkan edustalla Ruotsinsalmen ensimmäisessä meritaistelussa. Seuraavan vuoden 1790 taisteluihin ruotsalaiset valmistautuivat huolellisesti ja sotatoimet aloitettiin hyökkäämällä Lappeenrantaan. Alkumenestyksen jälkeen venäläiset joukot työnsivät ruotsalaiset takaisin Kymijoen länsipuolelle ja onnistuivat jopa valtaamaan sillanpääaseman Kymijoen länsirannalta, jolloin sotatoimet jatkuivat Kymijoen rannoilla. Taisteluiden aikana tuhoutuivat täysin sekä Anjalan kivirakenteinen kartano että edellisen vuoden tulipaloilta säästyneet kylän 12 tilaa ja 10 torppaa. Samaan aikaan poltettiin myös kaikki Rabbelsingin kartanon

rakennukset sekä Kotkassa sijainnut Kyminkartano. Ruotsin saaristolaivasto otti yhteen Venäjän laivaston kanssa toisessa Ruotsinsalmen meritaistelussa. Ruotsin laivasto otti taistelussa yhden merisotahistoriansa loistavimmista voitoista. Venäjän laivasto oli tuhottu ja taistelun jälkeen keisarinna Katariina II oli valmis sotatoimien lopettamiseen. Rauha solmittiin Kouvolan Värälässä sijaitsevassa ”*Rauhan temppelissä*” elokuussa 1790.

Useiden Euroopassa tehtyjen sotatoimien jälkeen Ranskan keisari Napoleon oli vuoteen 1807 mennessä saanut lähes koko Euroopan vaikutuspiiriinsä. Ainoastaan Englanti oli sitkeästi pitänyt puoli-aa. Venäjän ja Ranskan välisissä rauhanneuvotteluissa 7.7.1807 solmittiin varsinaisen rauhansopimuksen lisäksi kuuluisa Tilsitin liittosopimus, joka velvoitti Venäjän huolehtimaan omalta osaltaan Englantia vastaan suunnatun kauppasaarron pitävyydestä. Ruotsin kuningas Kustaa IV Adolfin taipumattomuuden vuoksi sopimus johti ennen pitkää vääjäämättömästi siihen, että välirikkoa vältellyt Venäjän keisari Aleksanteri I joutui hyökkäämään Suomeen. Venäläisjoukot ylittivät Ruotsin rajan 21.2.1808 ja ns. Suomen sota alkoi. Ennakolta laaditun taktiikan mukaisesti Ruotsin armeija ei ryhtynyt vastaiskuun vaan peräytyi lähes Ouluun saakka. 17.9.1809 allekirjoitetussa Haminan rauhansopimuksessa Venäjän ja Ruotsin raja siirtyi Tornion- ja Muonionjoelle ja Ahvenanmaan sekä muun Suomen alue liitettiin Venäjän yhteyteen. Kymijoki muuttui Suomen yhdistämisen jälkeen valtakunnan rajasta lääninrajaksi.

Krimin sodan (ns. Oolannin sota 1853-56) aikana Kouvolan Alakylässä leireili venäläisiä joukko-osastoja ja alueelle rakennettiin ensimmäiset kasarmirakennukset ja Kymijoen yli rakennettiin keltainen silta. Rakennukset purettiin ja pystytettiin myöhemmin toiseen käyttötarkoitukseen Kouvolan asemakylään. Ensimmäisen maailmansodan (1914-17) alussa venäläiset aloittivat laajamittaiset linnoitustyöt Suomen etelärannikolla ja Kymenlaaksossa. Kouvolassa sijaitsevilla linnoitelaitteilla varmistettiin ja puolustettiin Savon rataa, Kouvola-Kotka rataa sekä Kouvolan tärkeää rautatieristeyttä. Linnoitteiden avulla myös valvottiin Salpausselän päällä kulkenutta maantietä. Puolustusasemat rakennettiin pääosin metsäisten mäkien laidoille siten, että niistä on voitu estää lännestä ja luoteesta lähestyvän vihollisen eteneminen. Varsinaisten puolustuslinjojen selustaan on myös sijoitettu erillisiä varustuksia. Ensimmäisen maailmansodan aikaisesta venäläisestä linnoitetehtävästä on inventoitu yksittäisiä osakokonaisuuksia, jotka eivät kuitenkaan sijoitu Kymijoen rantaosayleiskaavan suunnittelualueelle.

Kymijoki-linja

Kymijoki-linja on läntisin Kaakkois-Suomessa sijaitsevista 1940-luvulla rakennetuista linnoituslinjoista. Kotkasta Kouvolaan ulottuva Kymijoki-linja myötäilee nimensä mukaisesti Kymijokea. Suurin osa sen linnoitteista sijaitsee Kymijoen länsirannalla, mutta alkuperäinen linnoitussuunnitelma sisälsi puolustusvarustuksia myös joen itäpuolella. Kymijoki-linja, eli K-linja on jäänyt Kymenlaaksossa sijaitsevien Salpalinjan ja Hamina-Taavetti –tukilinjan varjoon, eikä sen toteutuneita linnoitteita ole järjestelmällisesti inventoitu tai tutkittu. Osin tämä ehkä johtunee puolustuslinjan jäämisestä kesken-eräiseksi.

Kymijoen ranta-alueiden linnoitussuunnitelmat olivat olleet esillä jo kesällä 1939 ennen talvisotaa. Kymijoki-linjan jatkeena pohjoiseen oli Haukkajärvi–Kivijärvi-puolustuslinja. Syksyllä 1939 päämajan reservissä ollut 6. divisioona oli rakentamassa linjan juoksuhautoja ja ampumapesäkkeitä puolustuksellisesti uhanalaisimmissa paikoissa. Talvisodan alussa, joulukuussa 1939, koko Kymijoki-linjan linnoittaminen annettiin merivoimien komentajan hoidettavaksi ja sen vuoksi linnoitustyöt keskitettiin Suomenlahden ranta-alueisiin ja Kymijoen suistoon. Rakennustyöt keskeytyivät joulukuussa, kun linnoitustöissä olleet joukot siirrettiin pysäyttämään Laatokan koillispuolella etenemässä ollutta vihollista. Kymijoki-linjan rakennustyöt aloitettiin vasta maaliskuun alkuun 1940, kun talvisota oli jo päättynyt. Rakentajina olivat tällöin ruotsalaiset vapaaehtoiset, Luumäen linjalta (L-linja, joka oli myöhemmin osa Salpalinjaa) siirretyt työjoukot sekä päämajan reservissä ollut 23. divisioona. Kymijoki-linjan rakennustöihin osallistui arvioiden mukaan enimmillään 15 000 työntekijää, joista suurin osa oli paikalla vain runsaan kuukauden. Kymijoki-linjalle oli toukokuuhun 1940 mennessä valmistunut ilmoituksen mukaan 20 kilometriä taistelu- ja yhteyshautaa, 5 kpl betonisia kk-korsuja, 64 kpl 1-

2 ryhmän majoituskorsuja ja 5 kpl betonisia majoituskorsuja. "Kalliokorsuja" (luolia) syntyi seitsemän kappaletta ja kiviästä (1-4 -rivistä) 1,8 kilometriä.

Työt Kymijoki-linjalla Myllykosken ja Utin välillä päättyivät jo loppukesästä 1940, jolloin linnoittamisen painopiste siirtyi itään Salpalinjalle. Töiden keskeyttämistä esitti 2. armeijakunnan komentajaksi 16.4.1940 tulleen kenraaliluutnantti K. L. Oechin esityksestä päämaja. Kenraaliluutnantti Oesch oli aiemmin Kymijoki-linjalla tekemänsä tarkastuksen jälkeen sitä mieltä, että rakenteilla ollut Kymijoki-linja oli liian kaukana Salpalinjasta, vaikeasti puolustettavissa ja aivan liian pitkä. Hän määritteli ehdotuksessaan sen vastineeksi uuden puolustuslinjan rakennettavaksi Haminan ja Taavetin välille (Hillonniemi–Reitkalli–Kannusjärvi–Lankila–Kurvinjärvi–Puntari (Alakivijärvi). Lyhyen suunnitteluvaiheen jälkeen päämaja antoi 15.8.1940 käskyn Hamina-Taavetti-tukilinjan rakentamisesta (HT-linja). Alue oli maastollisesti edullisempi ja puolustuslinjasta tuli Kymijoki-linjaa selvästi lyhyempi. HT-linjan rakennustöiden aloittaminen syyskuussa 1940 päätti lopullisesti työt koko Kymijoki-linjalla.

Kouvolan kaupungin kaupunkisuunnittelu on saanut Itä-Suomen Sotilasläänin Esikunnalta 9.2.2011 Kymijoki-linjan sijaintitietoja maankäytön suunnitteluun liittyen. Tietojen perusteella Kymijoen ranta-osayleiskaava-alueella ovat sijainneet seuraavat linnoitteet:

Korian ja Myllykosken välisellä alueella sijaitsi useita Kymijoki-linjaan liittyviä linnoittelaitteita. Hiivurin ja Tolkkilan kohdilla Kymijoen ranta-alueelle oli toteutettu eri kohtiin vahvistettua ampumahautaa. Osa alueella sijainneista ampumahaudoista on ollut vahvistamattomia. Alueelle oli tarkoitus rakentaa myös kaksi hirsirakenteista majoituskorsua. Hiivurin alueelle toteutetut ampumahaudat näkyvät osin vielä 1950-luvun lopussa laaditun (14.4.1959) Korian rakennussuunnitelman muutoksen pohjakartassa. Nykyisin kyseisillä paikoilla ei linnoitteita enää ole.

Kurenniemen ja Myllykosken pohjoispuoliselle Kymijoen ranta-alueelle oli toteutettu n. 1300 metriä vahvistettua ampumahautaa ja Kurensaaren pohjoispuoleiselle ranta-alueelle 140 metriä ampumahautaa. Korian ja Myllykosken välisellä alueella Kymijoen ranta-alueet ovat pääosin viljelyskäytössä olevaa peltoa eikä jäänteitä linnoitteista ole peltoalueilla enää havaittavissa. Osa 1930-luvulla tehdystä linnoitteista on myös saattanut jäädä toisen maailmansodan jälkeen ranta-alueelle perustettujen asutustilojen pihojen ja rakennusten alle.

Myllykosken ja Inkeröisen välisellä rantaosayleiskaavan suunnittelualueella ei Kymijoki-linjan linnoitteita ole. Myllykosken Jäsperinmäelle, kaava-alueen ulkopuolelle, oli toteutettu 209 metriä vahvistettua ja 310 metriä vahvistamatonta ampumahautaa sekä kaksi kalliokorsua. Kartan mukaan alueella on myös ollut puisia korsuja. Maastokäynnillä 23.5.2017 rakenteita ei kuitenkaan löytynyt.

Anjalan eteläpuoleisella rantaosayleiskaavaan kuuluvalla Linterin, Rauhamäen, Jurvisen, Aholan ja Salon väliselle alueelle rakennettiin 600 metriä vahvistettua ampumahautaa, jonka torjuntasuunta oli itään kohti Kymijokea. Kyseiselle ranta-alueelle on rakennettu 1950-luvulla useita asuin- ja talousrakennuksia, jolloin kaivannot on varmaankin täytetty.

Kokonaisuutena voisi todeta, että Kymijoki-linjan kenttälinoitteet ovat tuhoutuneet pääosin taisteluhautojen jäätyä asutuksen sekä maa- ja metsätalouden tai tieverkon alle. Puurakenteisista linnoitteista on poistettu tukimateriaalit ja eroosio sekä maatalouteen liittyvät erilaiset maanmuokkaustoimenpiteet ovat vuosien myötä pyöristäneet maisemasta erottuvia muotoja. Osaa kaivannoista on varmasti täytetty ranta-alueelle sijoittuneen rakennustoiminnan vuoksi. Alueella saattaa yhä olla rakennuksia, joiden kellarikerroksissa on hyödynnetty Kymijoki-linjan rakenteita.

Toisen maailmansodan kohteet eivät vielä ole muinaismuistolain määrittelemiä kiinteitä muinaisjäännöksiä, mutta maankäyttö- ja rakennuslain perusteella ne on kuitenkin otettava huomioon maankäytön suunnittelussa niiden historiallisen merkityksensä takia. Kymijoki-linjan rakennetut puolustuslaitteet ovat osa kulttuuriympäristöstämme, joka yhdessä Hamina-Taavetti- ja Salpa-linjan puolustusjärjestelmien kanssa muodostavat varmasti myös kansainvälistä merkitystä sisältävän sotahistoriallisen kokonaisuuden.

INVENTOIDUT ALUEET JA KOHTEET

Tässä selvityksessä alueet ja kohteet on jaettu valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti merkittäviin. Valtakunnallisesti merkittävät alueet esitellään selvityksessä, mutta niiden arvotus sisältyy Museoviraston RKY-kohdetietoihin. Maakunnallisesti ja paikallisesti merkittävät kohteet arvotetaan yhdessä Kymenlaakson Museon kanssa.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY

Kymijoen rantaosayleiskaava-alueella sijaitsee kaksi kohdetta, jotka on huomioitu Museoviraston laatimassa valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventoinnissa (RKY). Valtakunnallisen RKY-inventoinnin kohteet antavat alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä. Valtioneuvoston valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva 14.12.2017 tehty päätös tuli voimaan 1.4.2018. Päätös edellyttää, että valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot, kohteiden alueellinen monimuotoisuus ja ajallinen kerroksisuus turvataan maakuntien suunnittelussa ja kuntien kaavoituksessa sekä valtion viranomaisten toiminnassa.

Anjalan historiallinen ympäristö ja Rabbelugn

Kymijokeen liittyvällä Anjalan kulttuurimaisemalla on merkittävä asema kartanolaitoksen muotoutumisessa, valtakunnan sotahistoriassa sekä varhaisen suurteollisuuden syntypaikkana. Anjalan kartanokulttuuria rakennuksineen, laajoine viljelyksineen ja koivukujineen edustavat vanhat Wrede-suvun kartanot Anjalan kartano, Rabbelugn (Takamaa), Wredeby ja Rauhamaa. Anjalan rälsistä 1805 erotettuun Takamaan kartanoon johtaa puolitoista kilometriä pitkä koivukujanne, jossa entiset pelto-lohkon rajat on merkitty kuusilla.

Lähde http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1282, vierailtu 20.10.2016

Kuva 5. Kuvassa Rabbelugnin alue idästä tarkasteltuna. Varsinainen rakennettu pihapiiri sijoittuu Kymijoen rantaan. Alueelle kulkee koivuvuoreilla reunustettu kuja Takamaan suora-nimiseltä Korja-Anjala tienosalta. Kuva Lentokuva Vallas Oy 1.8.2014

Kuva 6. Anjalan kartanoalue idästä tarkasteltuna. Kuvan alalaidassa näkyy osa vanhasta Anjalan kartonkitehtaasta. Viistoilmakuva Lentokuva Vallas Oy 3.10.2016.

Anjalan kartanon läheisyydessä on 1756 valmistunut Anjalan ristikirkko, jonka rakennusmestarina on toiminut todennäköisesti Arvid Junkkarinen. Teiden risteyksessä sijaitsevassa puukirkossa on itäsuomalaiseen tapaan ulospäin kapenevat ristivarret. Kirkon empiretyylinen ulkovuoraus on 1840-luvulta. Anjalan valtauksessa vaurioita kärsineen kirkon sisustuksen keskeiset osat ovat 1790-luvulta. Kirkon tapuli on valmistunut 1792. Kirkon luoteispuolella Kirkkovuorella sijaitseva vanha hautausmaa jäi 1800-luvun lopussa Wrede-suvun käyttöön. Suvun punatiilinen hautakappeli on vuodelta 1860 (G.Th. Chiewitz). Lisäksi tunnelmallisella hautausmaalla on mm. Kakolan vankien Mathilda Wreden haudalle pystyttämä obeliski vuodelta 1934. Kirkkoa vastapäätä maantien toisella puolen on Heikki Siikosen 1940 suunnittelema Anjalan entinen kunnantalo.

Anjalan kartanon puistomaisemaa leimanneen Ankkapurhan kosken partaalle on perustettu Kymenlaakson ensimmäinen puuhiomo 1872. Kymijoen puunjalostusteollisuuden kehittyminen suurteollisuudeksi on muuttanut maisemakuvaa 1800-luvun lopulta lähtien. (Ks. erilliset tehdaskohteet, Anjalan paperitehtaan ja Inkeröisten kartonkitehtaan alueet; Myllykosken teollisuusalue.)

Lähde: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1282, vierailtu 5.6.2018

Maakunnallisesti arvokkaat kohteet

Kouvolan Mäkikylä KESKEN, TÄYDENTYY 2018

Kouvolan Alakylä

Kymijoen rannan ja Salpausselän eteläisen harjanteen välillä levittäytyy laaja tasanko, jota on viljelty satoja vuosia. Tämä viljelysmaisema muodostaa arvokkaan maisemakokonaisuuden. Asutuksen alkuperästä kerrotaan seuraavaa, "Kouvolankylän ensimmäisten asukkaiden oletetaan vaeltaneen

Salpausselkää pitkin Kymijoen rantamille Hämeestä. Olettamusta tukee alueen alkuperäisten asukkaiden puhuma Hämeen murteisiin kuuluva ”meilän” murre. Asutuksen tarkkaa ajankohtaa ei ole pystytty selvittämään, mutta vanhojen asiakirjojen mukaan kylän alueella on 1550-luvulla ollut 15 savua. Kylän nimenä Kouvola esiintyy vanhoissa asiakirjoissa 1400-luvun puolivälissä ja se on liitetty Prihan suvun Jussi-nimiseen esi-isään, joka eli 1400- ja 1500-lukujen vaihteessa. Sana Kouvo merkitsee sutta, karhua, toisaalta haamua, aavetta.”.

Ruotsin ja Venäjän välisten sotien rintamalinja on useita kertoja kulkenut Kymijoen lähetyvillä ja Kymijoki on ollut rajajokena 1743–1808. Erityisen raskaasti Kouvolankylä kärsi pikkuvihan aikana 1741–43, jolloin venäläiset tuhosivat sen lähes täysin. Myös Kustaan sodassa 1788–90 Kouvolankylä oli sotatantoreena. Itämaisen sodan (Krimin sota, Oolannin sota 1853–56) aikana Kouvolan Mälikylään rakennettiin varuskunta. Muistumana tästä on Alakylän läpi johtava viivasuora Sotatie joka yhdisti varuskunnan Kymijoen yli rakennettuun siltaan.

Nykyinen rakennuskanta on suurimmaksi osaksi peräisin 1800-luvun lopun ja 1930-luvun väliseltä ajalta. Kymijoen rantaa myötäilevän Peltokyläntien-Joenrannantien varrella vanhat pihapiirit muodostavat paikoin hyvinkin tiivistä kylämiljöötä. Muita, hyvin säilyneitä pihapiirejä on myös mm. joenrannasta koilliseen, Rekolaan johtavan Lauttarannantien varrella. Hämäläisperimä näkyy tavassa sijoittaa rakennukset neliön muotoisen pihan ympärille. Päärakennusten pohjaratkaisu noudatti yleensä perinteisestä parituvasta kehittynyttä kaavaa. Kylmän lasikuistin kautta saavuttiin eteiseen, jonka takana oli keittiö. Talon toisessa päässä oli iso tupa, toisessa kaksi kamaria. Marjoniemessä toiminut Viktor Koiviston sementtivalimo urakoi useita Alakylän talousrakennuksia tai möi niitä varten tunnusomaisia ns. ryhmytiiliään, joita näkee siellä täällä seinissä (*Rurik Wasastjerna Kouvolan kaavoitus- ja rakennusperintö, 2011*).

Nilola, Joenrannantie 114. Päärakennuksen rakensivat Jalmari ja Hilda (os. Anttila) Priha 1910-luvulla. Sotatien päässä sijaitsevan talon kohdalla oli ensin venäläisen sotataväen rakentama silta, jonka paaluja on vielä näkyvissä. Myöhemmin siinä liikennöi Tolkkilan kartanon lautta 1940-luvulle saakka. Lisätietoa: EEK, s. 18–19.

Huovila, Joenrannantie 103. Päärakennuksen rakensivat 1911 Otto Emil ja Amanda (os. Tommola) Priha. Lisätietoa: EEK s. 17.

Markkula, Joenrannantie 136. Päärakennuksen rakensivat Mikko Aataminpoika ja Maria Tobiaantytär (os. Vähäparola) Priha. Rakentamisessa käytettiin osittain vanhan talon hirsiä. Pohjakaava poikkesi hieman totunnaista. Toisessa päässä oli tupa, mutta toisessa päässä tavanomaisen kahden kamarin sijasta sali, eikä keskellä ollut keittiötä vaan ruokasali. Lisätietoa: EEK s. 19–21.

Kossila, Joenrannantie 198. Päärakennuksen rakensi Antto Priha vuonna 1907. Vuosisuku on kaiverrettu vinttiin. Lisätietoa: EEK s. 22–23.

Taiminen, Joenrannantie 202. Päärakennuksen rakensivat Eerik ja Anna Tanelintytär Korppi 1800–1900-luvun vaihteessa. Lisätietoa: EEK s. 24–25.

Tommola, Joenrannantie 210. Päärakennuksen rakensivat Oskar ja Amanda (os. Haimi) Priha 1925. Lisätietoa: EEK s. 23–24.

Jaakkola, Peltokyläntie 20. Päärakennuksen rakensivat Eerik ja Maria (os. Tingander) Jaakkola 1910. Kylän peruskaavasta poiketen talossa ei ole erillistä keittiötä. Lisätietoa: EEK s.36–37.

Ylä-Kinni, Lauttarannantie 130. Ylä-Kinnin tilan päärakennuksen rakensivat Taavi ja Anna Priha 1800-luvun lopulla. Lisätietoa: EEK s.29.

Hanskilan tilan päärakennuksen rakensivat David ja Ida Hanskila 1920. Lisätietoa: EEK s.29.

Kurvi, Lauttarannantie 163. Kylän peruskaavasta poiketen talossa ei ole erillistä keittiötä. Lisätietoa: EEK s.36–37.

KUVAT PUUTTUVAT, TÄYDENTYY 2018

Kouvolan kartanoalue (Jukko)

(teksti Kimmo Seppänen, museoamanuenssi Poikilo-museot, 20.9.2016)

Valkealan kirkkoherra, rovasti Johan Kristian Hornborg (1783–1864) ”Valkealan keisari”, osti Valkealan kylästä mahdollisesti 1828 kahden naimattoman veljeksien hoitaman jakamattoman Jukon tilan (nro 14) sekä myöhemmin kaksi Strymanin tilan (nro 15) neljännessä. Näin Jukosta, joka lunastettiin perinnöksi 1851, muodostui kylään Veikko Talven sanoin ”suurenpuoleinen maatila”. (Talvi 1984:41; Hannele Niemi: Kartano ei ole enää esikuva. Kouvola Sanomat 3.7.1993)

J. K. Hornborg siirretti Jukon tilan rakennukset keskeltä peltoaukeaa Kymijoen rantaan. Nykyiselle tontille pystytettyjen rakennusten rakennusajasta esiintyy lähteissä ristiriitaisia tietoja. Hannu Purholle kerrottiin, että Jukon veljesten vanha päärakennus siirrettiin Kymijoen rantaan 1800-luvun alussa. Kouvola kartanon kotisivuilla sanotaan nykyisen päärakennuksen rakennusvuodeksi 1852. (Purho 2004: inventointikortit 909_68 ja 909_6801; Niemi 3.7.1993; www.kouvolankartano.fi/419989718)

Ns. Kalmbergin kartaston vuonna 1855 julkaistussa karttalehdessä PV5a Jukon tila näyttää sijainneen vielä kaukana joesta peltoaukean keskellä lähempänä Niittyjokea. Sen sijaan vuonna 1875 julkaistun venäläisen topografikartan karttalehdessä XIII 38 nykyisen Kouvola kartanon paikalla on kaksi asuinrakennusta, joista läntisemmän luoteispuolella on myös ulkorakennusryhmä. Jukon tilan paikka näyttäisi siirretyn tuon kahden vuosikymmenen jakson aikana myöhemmälle paikalleen – osoittaen jälkimmäisessä kartassa jo Jukonhoviin kartanon alkuvaiheen. Oletus rakennusten siirrosta Kymijoen rantaan jo 1800-luvun alkupuoliskolla vaikuttaa liian varhaiselta.

Sen sijaan paremmin karttakuvaan ja rippikirjojen mainintoihin soveltuu, ilmeisesti Gustaf Hornborgin kertomaan perustuva, Hannu Purhon kuvaus: ”Jo en rannalle rakennettiin kaksi taloa, joista toisessa asui rovastin vanha sisar ja muita sukulaisia.” Ensimmäisen kerran Jukossa asui säätyläisiä Valkealan rippikirjojen mukaan vuodesta 1867 lähtien, jolloin kirkkoherra J. K. Hornborgin sisar Anna Christina Hornborg (s. 15.7.1778 – k. 1.6.1872 Valkeala Juko) ja nuorin tytär Maria Evelina Blondina Hornborg (s. 27.8.1828 – k. 28.12.1907 Valkeala Kouvola kartano) tulivat Jukon tilalle. Nämä kävivät Jukosta käsin ensimmäisen kerran ripillä Valkealan kirkossa 10.6.1867. Tosin jo Stenijin perheen kuopuksen, vauvana kuolleen Maria Stenijin (s. 18.1.1866 – k. 21.1.1866) syntymä- ja kuolinpaikaksi ilmoitetaan Kouvola. (www.geni.com/people/Maria-Stenij/6000000008773263885)

Rippikirjan mukaan Jukon tilalle muuttivat 1868 Oravalan kartanosta luutnantti Wilhelm (s. 30.1.1822 Heinola – k. 29.12.1894 Valkeala) ja Augusta Stenij (s. 27.1.1821 – k. 11.3.1896 Valkeala) tyttärensä Hanna Ottilia Stenijin (s. 23.7.1850 Oravala gård – k. 12.4.1933) kanssa. Wilhelm Stenij harjoitti maanviljelyksen ohella puutavarakauppaa sekä suurisuuntaista tervanpolttoa Pohjois-Valkealan metsissä, mutta kärsi vararikon ja joutui myymään Oravalan hovin. Wilhelm ja Augusta Stenij muuttivat 1871 Jyväskylään missä Wilhelm Stenij työskenteli konttoristina. Hanna-tytär muutti Jukon tilalta Laukaalle 1872. Seuraavassa rippikirjassa Jukon asukkaina kirjataan palvelusväen ohella enää kirkkoherran naimattomana pysynyt tytär Evelina Hornborg, joka asui tilalla kuolemaansa asti. Myös Stenijit palasivat Jyväskylästä 1881 Jukonhoviin asuen siellä lopun elämänsä 1890-luvun puoliväliin. (Valkealan rippikirja 1863–1879; Talvi 1984:41)

Viimeistään 1860-luvun puolivälissä Jukon tilalle Kymijoen rantaan täytyy olla siis pystytetty säätyläisasumiseen soveltuvat rakennukset. Koska 1875 karttaan on merkitty kaksi asuinrakennusta, lie ne paikalla jo tuolloin ollut nykyinen, rannansuuntainen, myöhäisempiiretyylinen päärakennus sekä siihen nähden poikittain sen kaakkoispuolella sijainnut, vuonna 1931 palanut, mansardikattoinen

vanha kartanon hirsirunkoinen päärakennus. Asukkaiden mukaan molempien rakennusten hirsirungot oli siirretty paikalleen 1800-luvulla. Jälkimmäistä kunnostettiin 1900-luvun alussa. Varsinaisen päärakennuksen palon jälkeen nykyisen päärakennuksen yläkertakin otettiin asuinkäyttöön, minkä jälkeen rakennus käsitti yhteensä yhdeksän huonetta. Palaneen rakennuksen paikalla on yhä graaniittinen kivijalka. Lisäksi pihapiirissä on nykyisen päärakennuksen pohjoispuolella kolmas asuinrakennus, jota on jatkettu itään 1900-luvun alussa. Kyseessä lieene vanha palkollisten asuinrakennus. Alkuperäisistä rakennuksista kartanon päärakennuksen lähiympäristössä on jäljellä vielä vanha aitta. (Niemi 3.7.1993; Purho 2004: inventointikortit 909_68, 909_6801, 909_6802 ja 909_6806)

Veikko Talvi kirjoittaa: ”Jukkoa hoidettiin samaan tapaan kuin lähikartanoita Värälää sekä Tolkkilaa Kymijoen länsirannalla. Kyläläiset sanoivatkin Jukkoa hoviksi ja kun Stenijn perheen muutettua Jukkoon siitä tuli säätyläistila, alettiin sitä nimittää Kouvolan kartanoksi. Nimenvaihdokseen vaikutti varmaan sekin, että Jukon myöhemmän isännän metsänhoitaja N. H. Hornborgin puoliso oli Värälän ja Tolkkilan kartanoiden omistajan vapaaherra Otto Albert Wreden tytär. Vanhan Suomen perua Valkealassa oli totuttu nimittämään kartanoita hoveiksi, kun sen sijaan Kymijoen länsipuolella ne olivat kartanoita.” Segercrantzien kertoman mukaan Nikolai Hornborg otti vuosisadan vaihteen tienoilla käyttöön Kouvolan kartano-nimen. (Talvi 1984:41; Haimi 3.7.1993)

Vuoden 1890 henkikirjaan Kouvolan Jukkoon on kirjattu luutnantti Stenijin ohella tyttäret Hanna ja Alma Stenij (s. 16.2.1859 Valkealassa – k. 6.4.1939), Evelina Hornborg sekä palvelusväkeä. Wilhelm ja Augusta Stenijin kuoltua 1890-luvun puolivälissä Jukonhovin tilalle jäi yhä asumaan Evelina Hornborg yli vuosikymmeneksi. Stenijien jälkeen Jukonhovin eli Kouvolan kartanon haltijaksi tuli kirkkoherra J. C. Hornborgin vanhin elossa ollut poika, senaattori ja Oravalan kartanon omistaja, Nikolai Konstantin Hornborg (s. 18.12.1825 Valkeala Pastoratet – k. 19.12.1902 Valkeala) vaimonsa Alexandrina Roedigerin (s. 30.11.1845 Novgorod – k. 2.9.1932 Helsinki) kanssa. Senaattorin kuoltua Oravalan kartano jäi näiden toiseksi vanhimmalle pojalle Edvard Hornborgille ja Kouvolan kartanon isännäksi tuli tämän nuorempi veli Hugo Hornborg (s. 1.9.1880 Viipuri – k. 15.3.1959).

Metsänhoitaja Hugo Hornborg vihittiin 4.7.1906 Margareta Wrede af Elimäen (s. 19.10.1883 Elimäki Moisio – k. 5.1.1950 Valkeala) kanssa. He omistivat Jukonhovin 1950-luvulle asti. Margareta Segercrantz kertoi metsänhoitajan tuottaneen rantalampeen mm. ulkomaisia punakukkaisia lumpeita; Margareta taas siirsi rantarinteeseen mm. lehtomaitikin. Molemmat olivat erityisen kiinnostuneita kasveista. Veikko Talven mukaan myös Osakeyhtiö Maaomaisuuden johtokunnan puheenjohtaja, Värälän kartanon omistaja ja vapaaherra Otto Albert Wrede (s. 2.9.1851 Anjala – k. 20.6.1931) muutti Elimäeltä Jukonhoviin tyttärensä ja vävynsä luo asumaan. Vuoden 1910 henkikirja ilmoittaa Jukon Hugo Hornborgin tilaksi, miltä maksoivat henkiveroa edelleen myös luutnantin tyttäret Hanna ja Alma Stenij sekä varamaanmittari Johan Björkstén (s. 1.10.1863 Mikkeli – k. 12.11.1938 Helsinki) 1895 vihityn vaimonsa Naima Tavaststjernan (s. 1.12.1866 – k. 31.7.1933 Helsinki) sekä kaksospoikien ja tyttärensä kanssa. Nämä vuokrasivat Kouvolan kartanon, kun Hornborgit asuivat Lahdessa Hugon työskennellessä Tornatorin Lahden tehtaan isännöitsijänä 1907–1920. (Talvi 1984:111; [www.hsf.webbhuset.fi/Site/Data/612/Files/Sandudd_gamla%20gravar\(1\).pdf](http://www.hsf.webbhuset.fi/Site/Data/612/Files/Sandudd_gamla%20gravar(1).pdf); Haimi 3.7.1993)

Hugo ja Greta Hornborg eivät saaneet omia lapsia, vaan adoptoivat Värälän kartanon omistajien Alexander ja Tyra Johanna Etholénin lapset, 5-vuotiaan Alecin ja 3-vuotiaan Harryn, kun heidän vanhempansa olivat hukkuneet vuonna 1916 laivan ajettua miinaan Ahvenanmerellä. Toinen pojista oli Hornborgien oma kummipoika. Alexander ja Harry Etholén muuttivat sodan jälkeen Ruotsiin. Veljekset saivat Jukosta Styrmanin tilaosuuden, jonka he myivät. Kouvolan kartanon Hugo ja Greta Hornborg testamenttasivat Margareta Segercrantzille (s. 7.2.1906 Helsinki – k. 11.6.2004). Tämä oli Otto Albert Wreden Kouvolan Jukossa syntyneen pojan, kartanoiden tilanhoitajana työskennelleen Carl Gustav Wrede af Elimän (s. 29.5.1881 Kouvola – k. 20.8.1952 Nastola) ja Ester Emilia Rudbäckin (s. 19.3.1884 Helsinki – k. 28.9.1973) tytär. Margareta Segercrantz opiskeli agronomiksi ja avioitui Carl Gustaf Segercrantzin (s. 6.6.1905 Hamina – 1980 Kouvolan kartano) kanssa ja heistä tuli Kouvolan kartanon seuraavat haltijat vuonna 1959. Kouvolan kartanoon Segercrantzit muuttivat Siuntiossa vuonna 1963, jolloin heidän lapsensa olivat jo muuttaneet kotoaan, eivätkä koskaan asuneet pysyvästi Kouvolan kartanossa. (Suuri Maatilakirja, osa IV. 1965, s. 766–767; Haimi 3.7.1993)

Margareta Segercrantzin kuoltua Kouvolan kartano myytiin Tonttilan perheelle, jonka kaksi sukupolvea asuivat tilalla 2010-luvun alkuun asti.

KUVAT PUUTTUVAT, TÄYDENTYY 2018

Kuva 7. Viistoilmakuva Kouvolan kartanon alueesta. Kuvassa näkyy myös kartanon eteläpuolella oleva luontokohde sekä maantien vieressä kulkeva vanha Mäkikylän ja Viialan välinen tielinjaus. Alueen puustoa on harvennettu keväällä 2018. Viistokuva Lentokuva Vallas Oy, 1.8.2014.

Tolkkilan kartanoalue

Vapaaherra Otto Wrede muodosti Tolkkilan kartanon Värälän kartanon entisistä rälssitiloista. Aluksi Tolkkila toimi Värälän ulkokartanona, ns. härkähovina, jonka rakennukset sijaitsivat nykyisten talousrakennusten paikalla. Itsenäiseksi tilaksi Tolkkila erotettiin Värälän kartanosta vuonna 1913. Vuonna 1914 Otto Wrede myi kartanon agronomi Frans Uno Braskille, joka kehitti kartanoa maankuulun ayshire-karjansa ohella. Kartanon talousrakennukset rakennettiin 1920-luvulla. Uusi päärakennus sijoitettiin kauemmas talousrakennuksista Kymijokeen laskevan Mannerojan varrelle. Vaaleaksi rapatun, tyyliltään 1920-klassismia edustavan päärakennuksen suunnitteli Heikki Siikonen vuonna 1924. Vuonna 1935 kartano siirtyi paroni Rabbe ja Friiarinna Wreden omistukseen. Elimäen kunta osti kartanon vuonna 1941. Toisen maailmansodan aikana kartanossa toimi sotasairaala. Sodan päätyttyä kartanoa asutti karjalainen siirtoväki. Sodan jälkeen Elimäen kunta jakoi kartanon maat asutustarkoituksiin siten, että vain päärakennuksen alue jäi kunnalle. Vuonna 1948 päärakennus kunnostettiin Elimäen kunnalle lahjoitetuilla suojeluskunnan kannatusyhdistyksen varoilla lastenkodiksi. Lastenkoti oli 21-paikkainen ja vuodesta 1957 alkaen Anjalan kunta tuli lastenkodin toiseksi osalliseksi 1/3 osuudella. Lastenkodissa oli paikkoja myös littiläisille lapsille. Päärakennus uudistettiin vuonna 1959. Lastenkodin toiminta lopetettiin 6.11.1975, jonka jälkeen kartano myytiin Rytkölän perheelle. Kartanon päärakennuksen vieressä oleva talli on peräisin tältä ajalta. Vuosina 1989-94 kartanon omisti Teijo Suojärvi. Päärakennus tuhoutui tulipalossa 16.9.1991, jolloin rakennuksesta jäi jäljelle vain tiilirakenteet. Rakennuksen nykyasu on peräisin tulipalon jälkeisestä korjaustyöstä. Kartano päättyi pakkohuutokaupassa Elimäen seurakunnan omistukseen vuonna 1994. Rakennuksen korjaustyö valmistui vuonna 1998. Seurakunta katsoi kartanon soveltuvan erinomaisesti seurakuntaelämäänsä liittyvien rippileirien ja juhlallisuuksien järjestämiseen. Seurakunta myi Tolkkilan kartanon vuonna 2017 Hello Team Finland Oy:lle joka harjoittaa kokous-, majoitus ja juhlaliiketoimintaa.

Seurakunnan aikana alueen puistoa ja kartanon päärakennusta kunnostettiin. Kartanon piha-alueella kasvaa nykyisin varttuneita lehmuksia, mäntyjä sekä koivuja. Kartanoon liittyy puoliavoin, mäntyvaltainen haka sekä kaksi avointa hakaniittyä, joiden välissä tammirivi. Hevoshaan laidalla on myös koivurivi. Kartanon metsäpuistoa on osittain kunnostettu ja alueella kasvaa raitoja, kuusia sekä koivuja. Tolkkilan kartanolle johtaa Korja-Anjala tieltä koivukujanne. Entisellä kartanoalueella sijaitsee suuri navetta, aitta ja useita asuinrakennuksia. Koko Tolkkilan kartanon alue on osa valtakunnallisesti merkittävää sotahistoriallista kokonaisuutta.

Kuva 8. Viistoilmakuvassa näkyvät Tolkkilan kartanon alueet, jotka Elimäen seurakunta jakoi asutustarkoituksiin. Kuvan keskellä näkyvät Tolkkilan kartanon talousrakennukset. Kuva Lentokuva Vallas Oy 1.8.2014.

Värälän kartanoalue

Värälän kartano oli aiemmin osa Takamaan eli Rabbelugnin kartanoa ja irtauduttuaan sitä alettiin kutsua Värälän kartanoksi vasta 1840-luvulla. Nykyinen Värälän kartano muodostettiin 1870-luvulla kylän rälssitiloista. Alkuperäinen päärakennus sijaitsi noin 500 metriä nykyistä päärakennusta etelämpänä. Nykyisen kartanon päärakennuksen on suunnitellut vuonna 1906 arkkitehti Agnes Dahl, joka oli kolmas suomalainen naisarkkitehti. Rakennuksen on mainittu olevan ”amerikkalaisvaikutteinen”. Tilanhoitajan rakennus ja viljamakasiini ovat 1900-luvun alkupuolelta. Kartanon lähialueelle on rakennettu useita asutustiloja 1950-luvulla, joista mm. Porttilan tilan pihapiiri on kaunis ja hyvin hoidettu. Pihapiiriin liittyy komeita jaloja lehtipuita ja sitä kiertää leikattu pensasaita.

Värälän kartanon alue on osa valtakunnallisesti merkittävää sotahistoriallista kokonaisuutta. Ns. Kustaa III sodassa (1788-89) ruotsalaiset joukot suorittivat Värälässä 26.6.1789 Kymijoen ylityksen kuningas Kustaa III johdolla. Vuoden 1875 kartoitukseen perustuvassa venäläisessä topografikartassa Värälänkoskeen oli merkitty vesimylly. Värälän kartanoon on aiemmin liittynyt metsäpuisto, mutta nykyisellään päärakennuksen ympäristö on kuusettunut eikä siihen vanhoja puita luukuunottamatta liity juuri koristeistutuksia. Kartanon pihapiiriin johtaa myös huonokuntoinen koivukuja. Kar-

tanoon liittyy nykyisin avointa, puuaidan ympäröimää hakamaata, jossa kasvaa muutamia maisemallisesti arvokkaita puita, mm. vanha tammi. Päärakennuksen edessä on laaja nurmikko, jota kiertää silmukan muotoinen ajotie.

Kuva 9. Värälän kartano sijoittuu yksinäiselle paikalle Kymijoen muodostamalle niemelle. Alkuperäinen kartano on sijainnut kuvan keskellä olevalla puustoisella alueella. Kuva Lentokuva Vallas Oy, 1.8.2014.

Paikallisesti arvokkaat kohteet

Vanha tielinjaus Kouvolan kartanon läheisyydessä

Vanha Kouvolan ja Viialan kylät yhdistänyt tielinjaus kulkee Kouvolan Mäkikylän kautta Jukon hovin vieritse Myllyojalle. Tielinjaus on yhä maastossa näkyvillä. Tielle on alueen läpi kulkevien ojien kohdille on asennettu yliajokivet, joten ilmeisesti vilkkaasti liikennöity tie oli kärryillä ajettavassa kunnossa. Osa tien vierellä kulkevista ojista alittaa tien graniittikivistä tehdyissä ojarummuissa. Myllyojan sillan sijaintipaikalla on näkyvillä ilmeisesti sillan penkereisiin tai tukirakenteisiin liittyviä kiviä.

Kuva 10. Näkymä Myllypuron vanhan sillan kohdalta Jukonhovi, eli Kouvola kartanon länsipuolella.

Kuva 11. Vanha tielinjaus.

Kuva 12. Vanha tielinjaus seuraava Kymijoen rantaa.

Kuva 13. Tielinjauksen läpi kulkevaan ojaan on aseteltu astinkivet.

Kuva 14. Osa ojista alittaa tien graniittipaasista tehtyjä rumppuja pitkin.

Vanha rantatie Kouvolan ja Myllykosken välillä

Nykyinen Kymijoen rantaviivaa seuraava Jokisillantie on syntynyt Kymijoen varrelle 1700-luvun loppupuolella muodostuneen vartiopolun paikalle. Kouvolan ja Viialan kylät yhdistänyt tie kulkee aivan Kymijoen itäpuolisella rannalla ja seuraa läheisesti joen rantaviivaa. Tielinjaus esiintyy jo alueen 1800-luvulta peräisin olevissa kartoissa. Tielinjausta on muutettu ja levennetty 1900-luvun lopulla, jolloin tien yhteyteen toteutettiin kevyen liikenteen väylä. Tien varrella on säilynyt useita vanhoja graniittikivisiä kilometripylväitä.

Kuva 15. Kymijoki on uurtanut maisemaan n. 4 metriä syvän uran.

Kuva 16. Tien yhteyteen on rakennettu kevyen liikenteen väylä.

Kuva 17. Tielinjausta on oikaistu 1980-luvulla.

Kuva 18. Suurin osa alueella olevasta asuinrakentamisesta sijoittuu tien ja Kymijoen väliselle kapealle alueelle.

Kuva 19. Näkymä Joenrannantieltä Rantalan-tilan pohjoispuolelta pohjoisen suuntaan. Kymijoki ja kuvassa oikeassa reunassa oleva Kouvola-Kotka rautatie rajaavat viljelyksessä olevia peltoalueita. Asuminen on keskittynyt tien varrella oleviin saarekkeisiin.

Rantatie Yläpään kohdalla, Kymenrannantie

Kymijoen ja Kouvola-Kotka rautatien välillä sijaitsee kapea asutuskäistale, joka tukeutuu vanhaan rantatiehen. Alueen rakennuskanta edustaa monia erilaisia 1900-luvun rakentamisen tyyliä. Alueella on toiminut Kymenrannan kansakoulu vuosina 1925–1968. Alueella on ollut myös oma kauppa, joka on myöhemmin muutettu asuinrakennukseksi. Alueen eteläosassa sijaitsee 2000-luvulla toteutettu Myllykosken vesistökeskus. Asuinrakennusten alueita rajaavista metsäkoista on poistettu puusto keväällä 2017. Alueen kaupunkikuvallisesti arvokkain osa sijoittuu Jokisillantiestä erkanevan Kymenrannantien varrelle. Kyseisellä alueella eri-ikäinen rakennuskanta sijoittuu tiiviiksi riviksi Jonrannantien varrelle. Kymijoen rannassa on erilaisia puutavaran uittoon ja käsittelyyn liittyviä rakenteita, jotka muodostavat yhdessä Kymenrannantien varrella olevien rakennusten sekä Kymijoen länsipuolella olevan Rabbelugnin kartanon rakennuskannan kanssa vaikuttavan kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaan kokonaisuuden.

Kuva 20. Näkymä Kymenrannantien eteläisimmästä osasta, jossa vanha tielinjaus sijoittuu aivan Kymijoen rantaan. Alueen monipuolinen rakennuskanta liittyy suoraan tiealueeseen.

Yhtenäiset 1950-luvun alkupuolen pientiloista muodostuneet kokonaisuudet

Alueella sijaitsevista kartanoista erotetuille alueille rakentui 1940-50-luvuilla kymmeniä uusia asutustiloja. Tyypillisesti uudistilojen varsinainen tilakeskus ja sen talousrakennuksilla rajattu piha sijoittuvat Kymijoen rantapenkereelle ja viljelyksessä olevat pellot niiden ja Korja-Anjala tien väliselle alueelle. Ympäristömuodostus on uudistiloissa erilainen kuin alueen vanhemmilla tiloilla, jotka sijoittuvat saarekkeiksi lähemmäs tietä rantaan ulottuvien peltosarkojen keskelle. Osin jo hieman rapistuneet tilakokonaisuudet muodostavat yhtenäisen kulttuurimaiseman, jossa Kymijoki on vahvasti läsnä.

Kuva 21. Kymijoen länsirannalla, entisen Elimäen puolella maatalojen talouskeskukset sijoittuvat aivan Kymijoen rantaan.

Kuva 22. Maatalouskeskusten väleihin on sijoittunut kauempana peltoalueiden keskellä olevien tilakeskusten saunarakennuksia.

Kuva 23. Osa talouskeskuksista on peräisin 1950-luvulta.

Kuva 24. Osa talouskeskuksista on peräisin toista maailmansotaa edeltävältä ajalta.

SORSAJOEN RANTA-ASUTUS PUUTTUU, TÄYDENTYY 2018

Korja-Anjala tie

Korja-Anjala tie on ollut käytössä 1700-luvulta alkaen. Tietä parannettiin vasta ns. pikkuvihan aikana. Tietä kutsuttiin sen perustajan mukaan *"Buddenbrockin tieksi"*. Tien raivasivat ja rakensivat ruotsalaiset rykmentit vuonna 1740. Tiellä oli tärkeä osa Kustaa III sodan aikana ja sitä parannettiin useaan otteeseen sekä sotilaallisista että kaupallisista syistä. Tien aurauksesta on tietoja jo vuodelta 1791, jolloin talot järjestettiin kylittäin auraukunniksi. Tien merkitys kasvoi 1800-luvun lopulla, kun siitä tuli tärkeä yhteys Pietarin radalle perustetulle Kymmenen (Korian) asemalle. Korian ja Anjalan välillä Kymijoen ranta-alueet ovat nykyisin pääosin viljelykäytössä. Tie sijoittuu peltoaukean ja sitä maisemallisesti rajaavien moreeni- ja kalliomäkien liitoskohtaan. 1900-luvulla alueelle syntynyt asutus on sijoittunut tien varrelle erillisiksi asuin- ja talousrakennusten muodostamiksi kokonaisuuksiksi. Alueen vanhempi rakennuskanta on sijoittunut lähemmäs jokea, joko vanhojen tielinjausten tai suurtilojen läheisyyteen. Tästä hyvänä esimerkkinä ovat Vilppulan lauttapaikan alue ja Tolkkilan kartanon lähialue. Rabbelugnin kartanon lähialueella uudisrakennustilat sijoittuvat Takamaan suoran läheisyyteen.

Kuva 25. Näkymä Korja-Anjalatieltä Ala-Hohtilan ja Lautalan välistä. Vilppulan puoleiset pellot liittyvät suoraan alemmalla tasolla olevaan Kymijokeen. Joki ei ole läsnä maisemassa, sillä avonainen maisematila ulottuu joen yli pitkälle Alakylän puolelle.

Nieminen, Lautturintie 93 45610 Korja. Korja-Anjala tieltä rantaa johtava ns. sotatie johtaa Kymijoen rantaan vanhalle lauttapaikalle. Ns. Ylisen Viipurintien Kymijoen ylittävän lossin paikka siirrettiin Viipurin läänin järjestelykomitean toimesta Ruotsulasta Vilppulaan 1810-luvulla. Alueella oli aiemmin sijainnut lautta sotilaskuljetuksia varten. Lautturintie sijaitsee Vilppulan ja Värälän kylien rajalla ja liittyy Kymijoen kulttuurimaisemakokonaisuuteen. Alueen laaja peltoalue asutussaarekkeineen jatkuu Kymijoen toisella puolella Ala-, Saari- ja Mäkikylän alueille.

Mikkolan pihapiiri

Mikkolan pihapiiri ja puronotko metsiköineen muodostavat kauniin kokonaisuuden ja rytmittävät maisemaa muodostaen rajan Vilppulan ja Tolkkilan peltoaukeiden välille. Tolkkilan kylän keskeisimmät alueet sijaitsevat Tolkkilan tilan ja kartanon tuntumassa. Pihapiireissä on runsaasti komeita jaloja lehtipuita, koivuja, hopeapajuja, leikattua pensasaitaa sekä koivurivejä.

Ummeljoki

Ummeljoen kylän rintapellojen isojako suoritettiin vuonna 1786.

UMMELJOEN TEKSTIOSA ON KESKEN, TÄYDENTYY 2018

Kuva 26. Viistoilmakuva Ummeljoen Alapäässä sijaitsevan Auvorannan alueelta, jossa rakennukset sijoittuvat tiiviisiin usean talouskeskuksen kokonaisuuksiksi.

Huhdanniementien ympäristö

Anjalan kirkolta etelään johtava Huhdanniementie sijoittuu Kymijoelle laskevan peltoalueen ja sen länsipuolella olevan kallioisen mäen väliin. Tielinjaus noudattaa alueen maisemallista rajaa ja siihen liittyvä asuinrakentaminen sijoittuu helminauhamaisesti tien varrelle siten, että rantapellot ulottuvat tilakeskusten välissä olevissa notkelmissa aina Huhdanniementielle asti. Alueen vanhimmat rakennukset ja niiden muodostamat piha-alueet sijoittuvat tien varrelle mäenharjanteille. Suurin osa Huhdanniementien varrella olevista rakennuksista on rakennettu 1950-luvun jälkeen. Vanhinta rakennuskantaa edustava Aholan talouskeskus sijoittuu suunnittelualueen eteläosaan. Kymijoen ranta-alueella, maisemallisesti merkittävällä paikalla sijaitsee Kouvolan Vesi Oy:n omistama jätevedenpuhdistamo.

Kuva 27. Näkymä Huhdanniementieltä pohjoiseen. Talouskeskukset sijoittuvat helminauhamaisesti tien varrelle.

Kuva 28. Rauhamäen tilakokonaisuus sijoittuu maisemallisesti merkittävälle paikalle Huhdanniementien varrelle.

Kuva 29. Salon tilakeskus edustaa 1950-luvun rakentamista.

Kuva 30. Aholan navettarakennus.

Kuva 31. Martinmaan tilakeskus.

Kuva 32. Aholan päärakennus.

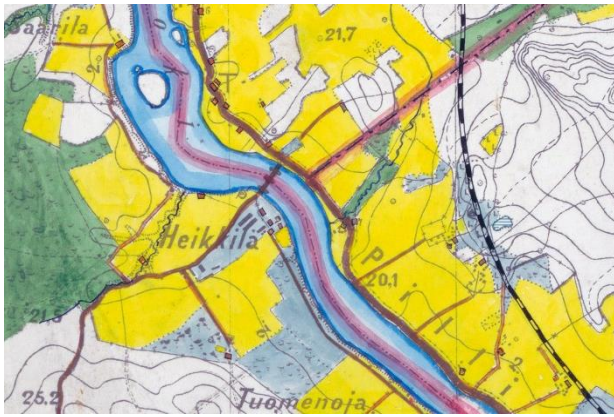
Kuva 33. Kymijoki muodostaa Ummeljoen alueella leveän matalapenkereisen uoman, jota reunustavat viljelyksessä olevat pellot.

Heikkilän sahan alue, Kurjenniemi

Kauppaneuvos Fr. A. Gradd, kauppias N. F. Gadd sekä kapteeni K.R. von Essen saivat vuonna 1859 senaatilta luvan perustaa höyrysahan Anjalan kappeliseurakuntaan Rabbelugnin kartanon maalle. Paikaksi oli valittu Heikkilän torpan seutu, joka nykyisin tunnetaan nimellä Kurjenniemi. Vuonna 1861 valmistunut höyrysaha oli suurimpia teollisuusyrityksiä, joihin Suomessa oli tuolloin ryhdytty, sillä pelkästään peruspääoma oli 250 000 hopearuplaa. Saha oli valmistuessaan Suomen suurin höyrysaha, joka kävi sadan hevosvoiman Bolinder-merkkisellä höyrykoneella ja saha oli varustettu neljällä kaksoisraamilla. Suunnitelmassa oli käyttää 100 000 12-kyynäristä tukkia, jotka oli määrä ottaa yhtiön omista metsistä tai ostaa Laukaan, Saarijärven ja Viitasaaren pitäjistä asti. Sahan vihkiäiset pidettiin 4.1.1862 ja samalla toimitettiin koesahaus. Tuotteet oli määrä rahdata Haminaan, mikä oli hankalaa ja kallista. Jo vihkiäisjuhlassa lausuttiin ajatus koko sahan siirtämisestä Kotkaan, mikäli Kymijoesta saadaan uittokelpoinen. Sahan toimi vain lyhyen aikaa sillä koneet pysähtyivät jo vuonna 1868 ja saha siirtyi yleisessä huutokaupassa Ummeljoen sahan pääosakkaan Paul Wahlin omistukseen. Ummeljoen ja Heikkilän sahoilla työskenteli 120-140 miestä, jotka asuivat perheineen alueella suurissa yhteisparakeissa. Vuoden 1875 mittaukseen perustuvassa venäläisessä topografikartassa sahan kohdalle on Kymijoen yli merkitty ponttoonisilta. Sahalta johti suora tieyhteys Rabbelugnin kartanolle. Tien pohjoisin osa, Kurjenniementie on yhä käytössä ja sitä pitkin kuljetaan joen rannalle rakennetuille loma-asunnoille.

Kymijoen uittomahdollisuuksista merelle asti julkaistiin tutkimus vuonna 1862 ja vuonna 1870 tehtiin ensimmäinen onnistunut koeuitto. Uittomahdollisuuden avautuminen aiheutti sahan siirron Kotkan Hietasen saareen, jonne siirtyivät myös sahan työntekijät. Vuonna 1883 Heikkilän sahalla asui enää sahanhoitajan lisäksi yksi sahatyömies sekä joitakin leskinaisia ja loisia. Sahan rakennukset purettiin ja vähitellen sahan paikka jäi unohduksiin (*Anjalan historia*, s. 511-512).

Kuva 34. Ote Venäläisestä topografikartasta vuodelta 1875. Karttaan on merkitty niemessä sijainnut Heikkilän saha ja joen ylittävä ponttoonisilta.

Kuva 35. Kurjenniemi kuvattuna 1.8.2014. Saha-alueen läntisimmässä osassa sijainneiden rakennusten paikat näkyvät pellolla. Muita rakenteita alueella ei ole enää näkyvissä. Kuva, Lentokuva Vallas Oy 1.8.2014.

Kuva 36. Kurjenniementien ja Kymijoen välissä olevat rakennukset ovat peräisin 1900-luvun puolesta välistä. Joen itäpuolella ponttoonisillan kohdalla sijainnut rakennus on purettu.

Marinkylä

Marinkylän maisema-alue on laaja avonainen peltoaukea Inkeröisten taajaman eteläpuolella. Pellot laskevat loivasti länteen kohti Kymijokea. Kymijoen ranta-alueella oleva puusto katkaisee pitkät näkymät joen toiselle puolelle eikä Kymijokikaan ole maisemassa läsnä. Alueella olevat talouskeskukset ja muut asuinrakennukset sijoittuvat peltojen reunavyöhykkeille. Maanviljelyksessä olevien peltoalueiden pohjoispuolelta alkaa tiiviisti rakennettu Inkeröisten taajama. Peltoalueen läpi kulkee suurikokoinen sähkölinja.

Kuva 37. Marinkyläntien vierellä kulkeva voimalinja on merkittävä maisemallinen tekijä.

Kuva 38. Marinkylän rakennuskanta on eri-ikäistä ja kuntoista.

Kuva 39. Peltoalueen keskellä sijaitsee jätevesiviemäriverkoston pumppaamokennus.

Kuva 40. Pitkät talousrakennukset rajaavat maisematilaa ja muodostavat suljettuja piha-alueita.

Kuva 41. Kymijoen ranta-alueelle on sijoitunut useita eri ikäisiä sauna- ja vapaa-ajanrakennuksia.

Patsaat, muistomerkit ja muut erilliskohteet

Varsinaisten rakennuskulttuurikohteiden lisäksi inventointiin on listattu ne tiedossa olevat muistomerkit, patsaat ja muut erilliskohteet, jotka sijoittuvat Kymijoen rantaosayleiskaavan alueelle. Kohdetiedot perustuvat olemassa oleviin tietokantoihin (v. 2017) ja aiempien inventointien aikana kerättyihin aineistoihin. Kouvolan kaupungin alueella oleviin patsaisiin ja muihin muistomerkkeihin liittyviä tietoja on kerätty Kouvolan kansalaisopiston opintoryhmän toimesta ja tietoaineistosta on julkaistu vuonna 2013 tietokirja *"Kouvolan patsaita ja muistomerkkejä"*. Oheisia yksittäiskohteita ei ole merkitty osayleiskaavan paikkatietoaineistoon tai tämän selvityksen liitekarttaan.

YLEISTEKSTI ON KESKEN, TÄYDENTYY 2018

- **Alppilentäjien muistomerkki.** Lauttarannantie 80, Alakylä. Rakennuksen peruskivistä valmistettu Alppilentäjien muistomerkki on pystytetty 7.9.2000 Sveitsin Alpeilla 7.9.1920 tapahtuneen lentoturvan muistoksi. Muistomerkin suunnitteli ja teki Kymenlaakson Ilmakilta ry ja laatan teki Kari Virtanen Virenojalta.
- **Kouvolankylän kulttuuripolku** esittelee Kouvolan kylän historiaa viiden opastetaulun avulla.
 - **Kohdetaulut 1 Tienristi ja 3 Ala-Kouvola.** Kouvolan kylän liikenteellinen asema Kouvolan kylän takamaiden kautta oli jo ikimuistoisista ajoista kulkenut Hämeen ja Viipurin linnojen välinen tieyhteys Ylinen Viipurintie. Sen tärkeä Kymijoen ylimenopaikka oli vuosisatojen ajan ollut Keltin ja Ruotsulan kylien kohdalla. Kun Suomen sota oli päättynyt Haminan rauhaan 1809 ja Suomi siirtynyt autonomisena suuriruhtinaskuntana Venäjän vallan alaisuuteen, lakkasi Kymijoki olemasta erottavana ja kehitystä jarruttavana rajana. Valtakunnan liikenteen kannalta tärkeä Kymijoen ylityspaikka siirtyi Ruotsulasta Alakylään 1810-luvun alussa.
 - **Kohdetaulu 2. Sotatie.** Venäläinen varuskunta rakensi sillan yli Kymijoen Sarkojan kohdalla. Se sijaitsi hieman pohjoisempaan Kustaa III:n rakennuttamaa siltaa ja sillan rantapaaluja oli vielä 1950-luvulla nähtävissä Kymijoen rannassa. Sillalta johti yli kilometrin pituinen viivasuora tie vanhan Kurvin talon ohi ns. "Alakylän valtatielle" eli nykyiselle Lauttarannantielle. Tälle nykypäiviin säilyneelle kapealle tielle kyläläiset antoivat nimeksi Sotatie, vaikka sillä ei sotaa koskaan käytykään.
 - **Kohdetaulu 4. Kustaa III:n ylimeno.** Kouvolan kylän merkittävin sotahistoriallinen tapahtuma on Ruotsin kuninkaan Kustaa III:n hyökkäys Värälästä Kymijoen yli Mäki-Kouvolaan kesäkuussa 1789.
 - **Kohdetaulu 5. Mäki-Kouvola.** Pietarin radan rakennustyömaan suuri työasema "Kouvolan station" toimi Mäki-Kouvolassa vuosina 1868-1870.

- **Kouvolan sotahistoriareitti.** Kouvolan kylän taistelu. Mobiiliopaste Poikilo-museot
Lähde: <http://www.kouvola.fi/index/kulttuuri/javapaa-aika/poikilo-museot/museot.html>, vierailtu 20.10.2016
- **Kymenrannantien kivi.** Kymenrannantien eteläpäässä sijaitsee halkaisijaltaan noin 800 mm graniittikivi, johon on kiinnitetty n. 300x250 mm kokoinen muistolaatta. Laatan nurkissa on ruusukkeet. Laatassa on lentokoneen sivukuva ja teksti: *Jääkäriylikersantti Kasper Fabian Wrede 24.10.1892–16.10.1921. Talvella 1915 Kasper Wrede teki moottorilennon Kymijoen jäältä ensimmäisenä suomalaisena maassamme. Kone oli Wreden suunnittelema ja rakentama. Lentovarikon kilta ja Ummeljoen kyläyhdistys 2015.*

- **Kuninkaan mänty eli Oilin piiskamänty.** Ummeljoki. Perimätiedon mukaan mäntyyn on Ruotsin vallan aikana sidottu kartanon herran alustalaisia piiskattavaksi. Yhden tarinan mukaan kuningas Kustaa III ruokaili puun alla, ja toisen tarinan mukaan viimeisin puun luona rangaistu oli nimeltään Oili. Maisemallisesti näkyvällä paikalla sijaitseva puu rauhoitettiin vuonna 1963 ja rauhoituspäätös oli yksi Kymenlaakson ensimmäisistä. Puu menetti latvansa kesän 2010 myrskyssä.
- **Värälän rauhan muistokivi ja Rauhan temppelin paikka.** Alueen valtakunnallisesti merkittävään sotahistorialliseen kokonaisuuteen kuuluu Tolkkilassa, Korian ja Anjalan välisen tien vieressä sijaitseva Rauhan temppelin paikka. Kyseessä oli ruotsalaisten ja venäläisten rakentama avoin paviljonki, jossa Värälän rauhan sopimusasiakirjat juhlallisesti vaihdettiin vuonna 1790. Värälän rauhan muistokiveen on hakattu: *"Här afslutade Gustaf III Freden med Catharina den augusti 1790."* Sen vieressä Harjulanmäellä on ruotsalaisten noin vuonna 1789 rakentama kenttälinnitys ns. suuri patteri, jonka tykeillä voitiin ampua Kymijoen vastarannalle sijainneisiin venäläisten aseisiin.

YHTEENVETO

Selvityksen tulokset

Selvityksessä arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt ja rakennukset on jaettu kolmeen luokkaan; valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaisiin kohteisiin. Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat ympäristöt ja rakennuskulttuurikohteet on inventoitu ja arvioitu jo aiemmissa inventoinneissa.

Inventointityön aikana alueelta ei ole löytynyt sellaisia uusia yksittäisiä rakennuskulttuurikohteita, joiden voisi arvioida olevan joko valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaita. **Uusia paikallisesti arvokkaiksi arvioituja kohteita oli selvityksessä x kpl. Uudet kohteet ovat pääosin historiallisia tielinjauksia ja niiden ympäristöön rakentuneita asuinalueita.**

Tulevaisuudessa lisäinventoinnille olisi tarvetta toisen maailmasodan aikaisen Kymijoki-linjan kohteiden osalta. Tähän Kymijoen rantaosayleiskaavaan rakennuskulttuuri-inventointiin liittyneiden maastokäyntien yhteydessä suunnittelualueelta ei löytynyt selkeitä sotahistoriallisia kohteita niiltä paikoilta, joihin rakenteita oli puolustusvoimilta saaduissa kartoissa merkitty. Osa karttoihin merkityistä alueista, joihin linnoitteita oli merkitty, on asuinkäytössä ja osa viljeltynä peltoalueena. Muuttunut maankäyttö on siis vuosikymmenten aikana muuttanut maisemaa. Toisaalta Kymijoki-linjan puolustusasemat sijoittuvat monessa kohtaa vanhempien, jo muinaisjäännöksenä arvioitujen varustuksien päälle, muodostavat siten kohteelle oman uuden historiallisen kerrostuman. Linjan kokonaisinventointi saattaisi olla tarpeen, jotta tulevaisuudessa Kymijoen ranta-alueille suunniteltujen virkistysreittien linjausten suunnittelussa ja ranta-alueiden maankäytön muutoksissa olisi mahdollista huomioida alueilla mahdollisesti olevat kohteet.

Paikallisia alueita ja kohteita on aiemmin inventoitu vaihtelevalla tasolla. Tässä selvityksessä aiempien inventointien tuloksia on pyritty yhtenäistämään yleiskaavatasoiseksi tiedoksi.

Selvityksen huomioiminen Kymijoen rantaosayleiskaavassa

Selvityksessä on tuotu esille suunnittelualueella olevat valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaat rakennuskulttuurikohteet. Valtakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristökohteiden aluerajaukset ovat Museoviraston RKY-inventointityön aikana määrittämät, eikä niihin ole tehty muutoksia. RKY-aluerajaukset on esitetty kaavakartalla.

Maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaat rakennukset ja rakennusryhmät osoitetaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaina kohteina (s-2). Osa kohderajauksista risteää olemassa olevien muinaisjäännösalueiden ja -kohteiden kanssa. Osayleiskaavaan merkittyjä s-2 -kohteita koskevien muutostöiden ja suunnittelun on oltava niiden säilymistä turvaavia. Rakennuksissa ja/tai rakennelmissa suoritettavien muutos- ja korjaustöiden tulee olla sellaisia, että kohteen rakennustaiteen, kulttuurihistorian tai maisemakuvan kannalta merkittävä luonne säilyy. Kulttuurimaisemaan liittyvät maisematoimenpiteet tulee suunnitella ja toteuttaa siten, että parhaimmassa tapauksessa niiden avulla olisi mahdollista palauttaa alueen historiallisia puistoistutuksia, puukujanteita ja muita maisemarakenteita.

Arvokkaiksi arvioidut kohteet on huomioitu kaavakartalla s-2-aluerajauksilla, johon liittyy seuraava suojelumääräys:

s-2 "Alue, joka on maakunnallisesti tai paikallisesti merkittävä kulttuurihistoriallisen arvon, maisema- tai kyläkuvan vuoksi. Alueen arvokas rakennuskanta ja ympäristö säilytetään."

Merkintään liittyy sitä täydentävä lisämääräys ”*Alue on omaleimainen ja se on kulttuurihistoriallisesti arvokas. Uudisrakentamisen tulee muodostaa olemassa olevien rakennusten, maisemaa jäsentävien historiallisen kasvillisuuden ja kulkuväylien kanssa yhtenäisen, kulttuurimaisemaan soveltuvan kokonaisuuden. Museoviranomaiselle tulee varata tilaisuus lausunnon antamiseen ennen suojelukohteita koskevien lupahakemusten ratkaisemista.*”

Kaavakartalle on merkitty pistemäisinä kohteina ainoastaan alueella olevat kartanoympäristöt (Anjala, Rabbelugn, Värälä, Kouvola ja Tolkkila). Kartanoalueen arvo on varsinaisen päärakennuksen ja siihen liittyvien sivu- ja talousrakennusten lisäksi alueen kasvistossa ja alueen liittymisessä sitä ympäröivään laajempaan kulttuurimaisemaan.

LÄHTEET

Arimo, R. (kenraaliluutnantti). *Linnoittaminen ja sotatoimet 1918-1944*.

Engqvist, Johanna FM. Kouvola. *Anjalankoski, Elimäki, Kouvola ja Kuusankoski. Osa 1. Esihistoriallisen ajan muinaisjäännösten arkeologinen inventointi 25.8.-31.10.2008*. Museovirasto, arkeologian osasto. 2008.

Kaakkois-Suomen ELY-keskus. *Kymenlaakso kulttuuriympäristökartoitus 2008 (Anjalankoski, Elimäki, Hamina, Iitti, Jaala, Kotka, Kouvola, Kuusankoski, Miehikkälä, Pyhtää, Valkeala ja Virolahti)*. Kaakkois-Suomen ELY-keskus, 28.8.2008.

Knapas, Marja Terttu. *Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet*. Kymenlaakson seutukaavaliiton julkaisuja A:20. Kymenlaakson maakuntaliitto ry., Kymenlaakson maakuntamuseo, Kymenlaakson seutukaavaliitto, Kotka, 1984.

Kouvolan kaupunki, maankäytön suunnittelu. *Kouvolan kaupungin kaavoitus- ja rakennusperinnön inventointi*. Wasastjerna Rurik, 2012.

Kouvolan seudun kuntayhtymä. *Kymijokilaakson kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden ympäristöjen hoito-ohjelma*. Kouvolan seudun kuntayhtymä, Maankäyttö. 2000 (1998).

Kouvola-Seura ry. *Kouvolan patsaita ja muistomerkkejä*. Toimittanut Ritva Sorvari. Kopijyvä Oy, Kouvola 2013.

Kymenlaakson rakennuskulttuuri. Kymenlaakson seutukaavaliiton julkaisu A:26. Kotka 1992.

Kymenlaakson liitto. *Kymenlaakson teollisuusperinteen kartoitus*. Kuvaja Consulting Oy, 28.1.2003.

Kymenlaakson liitto. *Kymenlaakson valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maa-seudun maisema-alueiden päivitysinventointi 2013-2014*. Loppuraportti 4.9.2014, Sweco.

Lagerstedt, John. *Pohjois-Kymenlaakso Sotahistoriallisten muinaisjäännösten inventointi*. Museovirasto, 2008.

Miettinen Timo. *Kymenlaakson juuret – asutuksen ja kulttuurin esihistoria*. Kymenlaakson liitto, Gummeruksen Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 2003, s. 17.

Oksanen, Eeva-Liisa. *Anjalan historia*. Myllykosken kirjapaino Oy, 1981.

Purho, Hannu. *Kymenlaakson kartanoiden rakennuskannan inventointiprojekti*. Kymenlaakson maakuntamuseo, Kotka, 2004.

Purho Hannu. Rakennusinventoinnin ja dokumentoinnin kehittäminen ja tuotteistaminen. Esi-merkkinä Kymenlaakson kartanonalueiden rakennetun ympäristön inventointi. Oulun yliopisto, Arkkitehtuurin osasto, Oulu, 2005.

Purho, Hannu. *Rakennuskulttuurikohteet ja niiden arvotus. Kouvolan keskeisen kaupunkialueen yleiskaava*. Kouvolan kaupunki, Kaupunkikehitys, Maankäytön suunnittelu, Kouvola, 22.12.2014.

Talvi, Veikko. *Kouvolan historia, I osa. Seudun vaiheita varhaisista ajoista rautatiesolmun syntymiseen vuoteen 1890 saakka*. Kouvolan kauppala, Kouvolan Kirja- ja Kivipaino, 1953.

Vuoristo, Katja. *Valkealan historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi*. Museovirasto, rakennushistorian osasto, 2008.

Wasastjerna, Rurik. *Muutakin kuin rautatieristeys*. Kouvolan keskustaajaman kaavoitus- ja rakennusperintö. Kouvolan kaupunginmuseon julkaisuja 3, Kouvolan kaupunginmuseo, 2012.

LIITTEET

Liitekartta

Kymijoen rantaosayleiskaava-alueen rajausta, RKY-alueet ja inventoidut rakennuskulttuurikohteet

Inventointikortit

Inventointikortit	Arvotus
Kohde 1 Alakylän kyläalue	maakunnallisesti merkittävä
Kohde 2 Mäkikouvolan kyläalue	maakunnallisesti merkittävä
Kohde 3 Kouvolan kartanoympäristö	maakunnallisesti merkittävä
Kohde 4 Värälän kartanoympäristö	maakunnallisesti merkittävä
Kohde 5 Tolkkilan kartanoympäristö	maakunnallisesti merkittävä
Kohde 6 Rabbelungin kartanoympäristö (RKY)	valtakunnallisesti merkittävä
Kohde 7 Anjalan kartanoympäristö (RKY)	valtakunnallisesti merkittävä
Kohde 8 Sotatien ja Joenrannantien risteysalue	paikallisesti merkittävä
Kohde 9 Joenrannan-, Peltokylän- ja Lauttarantien risteysalue	paikallisesti merkittävä
Kohde 10 Vanha tielinjaus Kouvolaankylän ja Viialan välillä = Rantatie	paikallisesti merkittävä
Kohde 11 Kymenrannantie ja sen lähialue	paikallisesti merkittävä
Kohde 12 Koria-Anjala maantie	paikallisesti merkittävä
Kohde 13 Huhdanniementie ja sen ympäristö	paikallisesti merkittävä

KORTIT OVAT KESKEN JA TÄYDENTYVÄT 2018